
Víctor Masriera Vila (1875-1938). Pedagog de l'art, mestre en la didàctica del dibuix. El seu pas per Sabadell

---

Esteve Prat Paz

Víctor Masriera Vila (Barcelona, 1875 - Castellar del Vallès, 1938) artista, pedagog. Estudis a l'Escola Nacional d'Arts Decoratives de París i a Llotja. Premis a les exposicions internacionals de París, Madrid..., director artístic de la Fundició Masriera i Campins. Publicà vuit llibres, vuit opuscles, articles. Conferenciant a Espanya, França, Bèlgica, Suïssa. Membre de la Residencia de Estudiantes. Pensionat per La Junta de Ampliación de Estudios al Extranjero. Catedràtic de l'Escuela Superior de Pintura Escultura y Grabado de Madrid. Aterrà a Sabadell l'any 1936 a causa de la Guerra Civil. Fou professor de l'Institut-Escola Manuel Bartolomé Cossío. S'allotjà temporalment a casa de Modest de Casademunt.

Introducció

Durant un breu període de temps la ciutat de Sabadell va acollir un artista important, alhora que un dels grans pedagogs de l'art i de la didàctica del dibuix, no solament de l'àmbit català i/o espanyol, sinó també internacional. Hi va venir a treballar, a impartir docència en el camp del dibuix en una nova institució que s'acabava de crear, l'Institut-Escola M. B. Cossío. El seu pas per la ciutat, bastant desapercebut, l'agafà ja entrat en anys, amb problemes de salut i econòmics i tampoc no es va produir en els millors moments per a la ciutat que l'acollí; fou durant el convuls període de la Guerra Civil (1936-1939). Però les vicissituds, misèries i penúries de l'època no afectaren gens ni mica les seves ganes de comunicar coneixement, un nou coneixement, una nova pedagogia del dibuix, de la qual ell era un dels artífexs. Com tampoc no l'afectaren en el desig d'avançar en el camp educatiu, cultural i artístic i de sembrar llavor en els seus alumnes sabadellencs.

---

1 La majoria de biografies esmenten com a dates de naixement i defunció els anys 1810-1875, *Diccionario Biográfico de Artistas de Cataluña Ràfols*, Barcelona: Millà, 1953, vol. 2, p. 717, *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona: GEC, 1976, vol. 14, p. 480; però el catàleg de l'exposició "Els Masriera. Un segle de joieria i orfebreria", Fundació Caixa de Girona, 2005, dóna la data (1812-1872), tot i que posteriorment en la descripció biogràfica diu que morí el 1875.

2 El seu soci, Francesc Vidal i Jevellí (Barcelona, 1847-1914) era un artesà moblista i decorador d'alt nivell i competència que el 1894 traslladà el seu despatx i obrador al carrer de Rosselló, 284, que es va moure dintre de l'eclecticisme. El 1878 obrí una botiga d'objectes d'art decoratiu i s'establí de marxant fins que el 1874 s'inaugurà l'anomenat *Salón Parés*. Francesc Vidal i Jevellí treballà intensament en mobiliari de qualitat i els complements de cristalleria, metal·listeria i foneria, per a les quals coses comptava amb Rigalt i Frederic Masriera, amb qui, com hem vist, s'associà durant una temporada. La seva clientela era l'alta burgesia de Barcelona i corporacions oficials. També practicà el mecenatge de joves talents, com Pau Casals, Isaac Albéniz i Carles G. Vidiella, oncle de Ramona Vidiella Galindo, futura jove de Frederic i esposa del seu fill Víctor. *Història de l'art català*, Barcelona: Edicions 62, 1985, vol. 7, p. 41 i *Gran Enciclopèdia Catalana, op. cit.*, vol. 24, p. 94).

3 La Fundició Masriera i Campins es formalitzà legalment com a tal l'any 1902, el 2 d'abril, amb un capital social de 1.000.000 ptes., però abans, el 1901, hi havia hagut una escriptura de Protocol per Frederic Masriera Manovens i Antoni Campins Vila i Maria Vilanueva Domènech, vídua de Pere Domènech, per la qual els dos citats li avançaven diners per poder fer pagaments de les societats en liquidació "Barahona Domènech y Cia" i "Pedro Domènech y Cia".

Quan Víctor Masriera va aterrar a Sabadell, ho féu amb un bagatge cultural molt important i amb un extens currículum artístic i professional fruit d'haver rebut en la infantesa una educació exquisida, d'haver crescut en un ambient artístic excepcional dins la nissaga de la família Masriera, en la qual ja havia destacat àmpliament, i també d'haver desenvolupat ja un mètode propi –àmpliament contrastat– sobre el nou ensenyament del dibuix, "el masrierisme".

Antecedents

Els seu avi, Josep Masriera Vidal, mestre argenter, natural de Sant Andreu de Llavaneres, Maresme, 1810-Barcelona, 1875 ¹ va ser l'introduïdor de l'art en la nissaga. El seu taller contractà escultors i artistes de la talla d'Alexandre de Riquer (1856-1920), Rossend Nobas (1838-1891), Josep Reynés (1850-1926)... Tres dels seus fills es dedicaren a l'art: Josep, Francesc i Frederic. Josep (Pepe) i Francesc (Paco) Masriera Manovens, juntament amb Frederic, pare de Víctor, varen ser de segur els qui més contribuïren en la seva formació; com també el seu cosí Lluís Masriera Rosés, fill de Josep.

El seu pare, Frederic (Barcelona, 15.4.1846-12.12.1932), argenter, escultor i fonedor, va estudiar a l'Acadèmia Provincial de Belles Arts de Barcelona, Escola de Llotja, on va ser deixeble de l'escultor Rossend Nobas. El 1878 s'associà amb Francesc Vidal i Jevellí, per fundar una ebenisteria artística.² Més tard creà la secció de foneria, el 1891 es denominà fundició Masriera i Cia. i posteriorment féu companyia amb el seu nebot Antoni Campins Vila (1871-1938) i passà a denominar-se Fundició Artística Masriera i Campins.³ En construir la foneria al carrer de la Diputació, el projecte de les reixes de les portes d'entrada a l'edifici ja va ser obra del seu fill Víctor Masriera Vila.

En la realització de les *Portes de la Santedat* (1889-1892), de l'escultor Eusebi Arnau destinades al Seminari Pontifici de Comillas (Santander), obra de l'arquitecte Domènech i Montaner, el seu pare Frederic practicà la fosa en bronze, representant una fita de l'art català del primer Modernisme. La firma Fundició Artística Masriera i Campins esdevindria tot seguit una gran foneria artística de les més avançades d'abast internacional d'on sortiren, foses en bronze, la major

Fotografia 1. Víctor Masriera en els anys de joventut, s.d. Autor desconegut. (ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer (inv.107)).

part d'estàtues monumentals d'Espanya i l'Amèrica Llatina del seu temps. La secció de dibuixants i projectistes, la dirigí el seu fill Víctor. La firma també s'enunciava explícitament com a "editors d'escultura", eren modelats per diferents escultors coneguts: Blay, Montserrat, Arnau, Querol, Llimona, Marina, Atché, Vallmitjana, Martí, Torcuato Tasso, Marià Benlliure, els germans Oslé i altres prestigiosos escultors, com també el seu propi fill, Víctor Masriera. També hi treballà durant un temps, l'any 1898 –retocant ceres–, Manolo Hugué (Caldes de Montbui, 1872-1945) i també Modest de Casademunt, el qual esdevindria amic de Víctor i de qui es refiaria en la seva estada a Sabadell.

Apunts biogràfics

Víctor Masriera i Vila va néixer a Barcelona l'any 1875, fill de Frederic Masriera Manovens, de professió argenter, i d'Antònia Vila i fou apadrinat pel seu

4 La "Febre d'Or" fou l'època centrada en el darrer quart de segle XIX, bàsicament començà en els anys 1880-81, en què la burgesia aconseguia enriquiment a base de moviments borsaris especulatius i arriscats. Va ser el pas de la Barcelona menestral a la burgesa.

5 *La Renaixença* (24.11.1899), a la Sala Parés s'hi va exposar el Projecte de Decoració Modernista d'una habitació, prenent plantes i insectes del natural augmentats unes 20 vegades. Era obra de Víctor Masriera. L'acompanyava un fragment de pintura mural on destacaven les envejables aptituds de l'autor, segons deia el diari.

6 Arxiu Nacional de Catalunya (d'ara endavant, ANC). Fons Víctor Masriera-famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. *Relación de los méritos del Concurante que suscribe, Víctor Masriera Vila, Barcelona, 11 Noviembre 1905.*

7 L'any 1893, a part de ser l'any de la celebració al Cau Ferrat de Sitges, de la Primera Festa Modernista, fou també l'any en què els germans Josep i Joan Llimona fundaren el Cercle Artístic de Sant Lluç. El Cercle Artístic de Barcelona, fundat l'any 1881, aglutinava gran part dels artistes de l'època. La naturalesa del Cercle no s'havia d'interpretar com un suport a una tendència artística determinada, sinó com una plataforma –cobertura d'exposicions, aula de dibuix del natural, activitats recreatives.

L'any 1892 arran de la celebració d'un carnaval organitzat pel Cercle Artístic de Barcelona amb l'ambient frívol que l'envoltà, un grup d'artistes d'ideologia catòlica es separà de l'entitat i formà el Cercle Artístic de Sant Lluç. La constitució oficial fou el 22 de febrer de 1893. L'ideari de la nova entitat era estrictament catòlic, amb influència prerafaèlita, de gremis catòlics, apolítica, amb profund amor a la pròpia terra, amb un consiliari nomenat pel bisbe, amb la desaparició de la classe de dibuix amb model nu femení.

La junta directiva inicial la formaren, Joan Llimona, Enric Sagnier, Dionís Baixeras, Antoni Utrillo, Alexandre de Riquer, Antoni Gaudí i el consiliari fou Josep Torres i Bages, posteriorment bisbe de Vic. L'any 1896 se'n catalanitzà el nom, originalment en castellà.

El Cercle es projectà enfora gràcies a les seves exposicions d'art, la primera el 1893, la segona el 1895 i la tercera el 1897, totes tres a la Sala Parés. De fet, varen ser els capdavanters del moviment modernista català. Altres personalitats del Cercle varen ser Puig i Cadafalch, Joaquim Floch i Torres, Joaquim Mir, Pau Gargallo, Opisso, Eugeni d'Ors, Solanich, Joan Rebull, Joaquim Llucià, Llorenç Artigas, Joan Miró...

8 Segons el llibre *Modest de Casademunt*. Sabadell: Museu d'Art de Sabadell, 2001, p. 21, indica que fou acceptat com a soci del Cercle Artístic l'any 1901, mateix any que ho fou Modest, segons el llibre d'Aates (*Actes Juntas Directiva*, vol. 45, p. 33). Continua dient que va ser acceptat aquell any, essent membre fins al març de 1906, en què marxà a Amèrica, concretament a Buenos Aires.

9 ANC. Fons Víctor Masriera –famílies Masriera-Ferrer– (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. *Relación de los méritos del Concurante que suscribe, Víctor Masriera Vila, Barcelona, 11 Noviembre 1905.*

10 Acta del Cercle Artístic de Sant Lluç, any 1899: "Reunits els compromissaris nomenats pel cos de Socis Fundadors Joan Llimona, Dionís Baixeras y admesa la delegació d'en Joaquim Subirana y'ls Compromissaris nomenats en la Junta General

oncle, artista de fama, Josep Masriera Manovens. Era el primer de quatre germans. Els orígens artístics de Víctor Masriera es remunten a la nissaga d'artistes de l'extensa família Masriera, que durant diverses generacions, al llarg de més d'un segle, van marcar bona part de la història de la societat catalana, i especialment barcelonina, bàsicament de les noves classes benestants sorgides de l'economia industrial vuitcentista, abraçant períodes que passaren pel Romanticisme, Modernisme, Noucentisme i més enllà.

L'ambient artístic de l'any que va néixer Víctor Masriera coincidí amb l'inici d'una etapa de bonança econòmica coneguda per "la febre d'or",⁴ començant a encaminar l'art cap a la modernitat. Un dels fruits d'aquella època fou l'obertura a Barcelona l'any 1877 de la primera sala d'exposicions del país, la Sala Parés, prestigiosa i coneguda galeria d'art on al llarg del temps hi exposà tota la família Masriera, Víctor inclòs.⁵ Aquella eufòria en el camp artístic no solament es produïa a Barcelona, sinó en moltes altres ciutats catalanes importants; una mostra d'això és la fundació, l'any 1880, de l'Acadèmia de Belles Arts de Sabadell, ciutat amb un gran moviment artístic, un dels fundadors de la qual fou Joan Vila Cinca, que anys més tard tindria com a alumne destacat Joan Vila-Puig, coneixedor també de Víctor Masriera.

Només amb 12 anys ja gaudia de l'ambient artístic de l'època i tenia un carnet o "passi" d'entrada a l'Exposició Universal de Barcelona de 1888. El seu pare formava part dels personatges que hi contribuïren, ja que s'acabava de fondre a la secció de foneria de les Indústries Artístiques F. Vidal i Jevellí, de la qual era soci, la figura del conjunt monumental de Cristòfor Colom que s'inaugurà precisament aquell any amb motiu de l'esmentada Exposició.

Antoni Covas, Francesc Galí, Ricard Opisso y Joan Herrán (1). Se comensà la elecció de carrecs quedant feta del modo següent: Vicepresident per unanimitat, Agustí Robert competidor reelegit per unanimitat, Víctor Masriera: vocal conservador elegit per unanimitat, Jaon Serrahima: secretari elegit per unanimitat; Joseph Riquer: vocal de foment renunciant pel Senyor Amigó es nomenat per unanimitat Macari Golferichs, vocal tresorer elegit per unanimitat Francesc Amigó. S'aixeca la sessió fent de secretari Antoni Covas. Barcelona, 24 d'octubre 1899".

11 ANC. Fons Víctor Masriera –famílies Masriera-Ferrer– (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Relación de los méritos del Concursante que suscribe, Víctor Masriera Vila, Barcelona, 11 Noviembre 1905.

L'any 1896, amb 21 anys, decidí d'estudiar a París i no pas a Roma, per tal com París representava aleshores un important punt d'atracció on s'oferien noves tipologies d'ensenyança, on hi havia prestigioses acadèmies privades, nous canals de venda, llibertat i integració de l'art a la indústria o el maridatge entre arts i oficis. Així entrà com a alumne a l'Escola Nacional d'Arts Decoratives de París, escola on es dictaren els primers programes per a un dibuix aplicat a la indústria.

Si bé a París va obtenir l'any 1896 el seu primer premi en reconeixement a l'obra artística, no es féu esperar el segon. Aquesta vegada, dos anys més tard i a casa seva, Barcelona, on el 30 de juny 1898 aconseguia la Medalla de Segona Categoria o de Plata en la IV Exposició de Bellas Artes e Industrias Artísticas. La medalla li van concedir per l'obra *Biombo pirograbado con aplicaciones de bronce*.⁶

Simultaniejant l'estada entre París i Barcelona, en aquesta última ciutat Víctor Masriera entrà a formar part del Cercle Artístic de Sant Lluc⁷ com a soci de número, l'any 1899, en sessió de Junta de 23 de setembre.⁸ També formà part de la junta directiva i de comitès per a exposicions.⁹ El mateix any 1899, amb acta de 24 d'octubre, era elegit vocal conservador.¹⁰

A l'inici del curs 1899-1900, es matriculà a l'Escuela Oficial de Bellas Artes y Oficios de Barcelona, la Llotja. No ho féu de tot un curs sencer, sinó només de tres assignatures: Anatomia Pictòrica, Paisatge i Perspectiva.¹¹ Aquell mateix any, va exposar a la Sala Parés pel mes de novembre. Segons notícia de *La Renaixença* del 24 de novembre de 1899, a l'esmentada sala s'hi havia exposat un "Projecte de Decoració Modernista".

L'any 1900, no acabà encara sense més èxits. Víctor va exposar unes reixes "Aurora y Ocaso", que anaven destinades a l'Exposició Universal de París, fetes en diferents entonacions de ferro, bronze i coure que segons la premsa de l'època eren d'un "naturalisme exquisit i bon gust insuperable". En l'Exposició Universal de París, no solament hi presentà aquestes reixes, sinó també altres obres seves: *Perchero* (ferro forjat i bronze, 1.500 francs), *Vitrina* (bronze i vitralls, 4.500 francs), *Jarrón* (bronze amb ferro forjat, 1.500 francs), *Moble i 2 cadires pirogravades amb incrustacions de metall*, 500 francs), *Joyero* (bronze, 500 francs) i *5 quadres* (500 francs).

Fotografia 2. Frederic Masriera Manovens. Víctor Masriera Vila, Rossend Masriera Vila, Frederic Masriera Vila, Ramona Vidiella Galindo, Ramon Masriera Vidiella, ca. 1905-1907. Autor: A. Vela (ANC. Fons Víctor Masriera-famílies Masriera-Ferrer).

Una altra vegada fou recompensada la seva labor artística, aquesta vegada amb un important guardó, una Primera Medalla o Medalla d'Or del Comerç, i Indústria "Medalla d'Or Masriera y Vila. Grup xv. Classe 97. París, 18 d'agost de 1900", atorgada en l'Exposició Universal d'aquell any, consagrant Víctor, doblement, com a artista individual del projecte i alhora com a empresa de la qual era el director artístic, la Fundició Masriera i Campins, la qual va obtenir un Premi d'Honor.¹²

Pel febrer de 1902 es va produir el casament entre Víctor i Ramona Vidiella Galindo, neboda de l'important músic Carles Gumersind Vidiella. Si el padrí de Víctor, el seu oncle Josep Masriera Manovens, també va ser-ho del seu casament.

Víctor continuà treballant intensament, no solament a la Foneria Artística com a director artístic

que era, sinó també independentment com a il·lustrador dissenyador, escampant obres arreu d'Espanya.

Al cap de set mesos del casament, Víctor es traslladà novament a París, per ampliar estudis. Ho féu a l'inici del curs 1902-1903, per assistir a classes de les acadèmies franceses de gran prestigi, a l'Acadèmia Julian, i també passà per l'Acadèmia Colarossi.¹³

De nou a Barcelona, Víctor va ser pare l'estiu d'aquell any 1903 de Ramon Masriera Vidiella. Poc després obriren, amb la seva esposa –professora de dibuix com ell–, segons *La Veu de Catalunya*, de 22 de novembre de 1903, un Curs d'Art Decoratiu.

L'any 1904, continuant el seu treball d'il·lustrador i dissenyador, Víctor realitzà una placa commemorativa de la visita del rei Alfons XIII a Barcelona. El diari *La Vanguardia* de divendres 8 d'abril de 1904 deia que l'esmentada placa projectada per Víctor i modelada

per l'escultor Montserrat i ornamentada pel senyor Tanaga, “era de un irreproachable buen gusto”.

Víctor passà aquell any a ser el gerent de la Fundició Masriera i Campins.

En la Exposición General de Bellas Artes de Madrid, Sección de Arte Decorativo (Metalisteria), celebrada el maig d'aquell any 1904, va obtenir un altre important guardó, una Medalla de Primera Categoría o d'Or, lliurada el 27 de maig.¹⁴ El guardó obtingut a Madrid, li comportà l'inici de relació amb aquella ciutat, que més tard l'acolliria durant molt de temps i li donaria suport en la seva tasca pedagògica durant molts anys. La primera repercussió del guardó obtingut a Madrid fou el nomenament com a “Socio de Honor del Circulo de Bellas Artes de Madrid”. El fet succeïa el dia 8 de juny de 1904.

L'any 1906 Víctor començà a publicar articles a diferents revistes culturals de l'època. Va ser l'inici d'un reguitzell d'articles cada vegada més delimitats a

la pedagogia del dibuix, que seguirien abundantment al llarg de la seva vida.

En vistes a l'imminent tancament de la fundició del seu pare, el més de març de 1906, Víctor va traslladar-se a l'Argentina.

La seva activitat a Buenos Aires començà a ser tan frenètica com la que havia portat a Barcelona i París. Pel mes d'agost de 1907, el Consejo Nacional de Educación de la República Argentina va nomenar Víctor Masriera director del Curso de Dibujo –curs de perfeccionament dirigit a mestres–. Ben aviat se li encarregà, entre altres, el disseny i confecció d'un pergami destinat al flamant Premi Nobel de Medicina (1906), Santiago Ramon y Cajal,¹⁵ amb motiu d'un homenatge que li feren a Buenos Aires el dia 30 de maig de 1908 i al mateix temps estava treballant en la confecció d'un manual de dibuix, el que seria la seva primera i important publicació pedagògica sobre aquesta matèria. *Dibujo Álbum de Láminas*, 1911, i *Dibujo* 1912, publicat per la editorial Cabaut y Cia. de Buenos Aires.

151

A partir d'aquesta data a poc a poc va anar deixant de banda la part més artística de la seva carrera per anar potenciant cada vegada més la part més pedagògica i didàctica.

Entrat ja l'any 1909, pel mes de març, Víctor es trobava de nou a Barcelona. Durant un temps mantingué correspondència amb Buenos Aires, bàsicament pel tema de la confecció i posterior publicació a la capital Argentina del llibre que allà havia començat. De retorn de l'Argentina, es trobà en el viatge l'escriptor i professor Luís de Zulueta,¹⁶ que el presentà a la Junta para la Ampliación de Estudios, del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes de España.

Víctor començà a poc a poc a freqüentar els ambients intel·lectuals, artístics i educatius de Madrid, explicant el seu discurs entorn de la nova pedagogia de l'ensenyament del dibuix. Començà la cavalcada entre ambdues ciutats, fet que s'anirà produint fins gairebé al final de la seva vida.

El mateix any 1911 Víctor va rebre un altre important guardó. Aquesta vegada no va ser per una obra artística, sinó una felicitació pel la seva magna obra pedagògica que començava ja a triomfar. Les felicitacions venien de la premsa de l'època i eren per la seva obra *Dibujo Álbum de Láminas* (1911) i *Dibujo* (1912), publicades

---

12 Respecte d'aquesta qüestió, una notícia del 23 de desembre de 1903 del *Diari de Barcelona* esmentava el Premi d'Honor obtingut per la Fundició Masriera&Campins per les portes presentades a l'exposició de París del 1900, mentre que a part i al mateix temps parlava de la Medalla d'Or obtinguda per a Víctor Masriera pel projecte de les mateixes portes.

13 ANC. Fons Víctor Masriera –famílies Masriera-Ferrer– (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. *Relación de los méritos del Concursante que suscribe, Víctor Masriera Vila, Barcelona, 11 Noviembre 1905.*

14 En la introducció del llibre *Manual de Pedagogia del Dibujo*, Víctor Masriera indica que l'any 1904 va obtenir una Medalla de Primera Classe a Madrid, en l'Exposició General de Belles Arts. Secció Art Decoratiu, 27 de Maig de 1904. En un altre document titulat “Relación de los méritos del Concursante que suscribe, Víctor Masriera Vila, Barcelona, 1905”, indica que va obtenir l'esmentada medalla en la secció quarta d'art decoratiu (metal·listeria).

15 Santiago Ramón y Cajal (1852-1934) va ser el primer president de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, creada per Reial Decret l'11 de gener de 1907 –la qual més endavant pensionà Víctor Masriera en dues ocasions–. (CARPINTERO, HELIO-HERRERO, FANIA, “La Junta para Ampliación de Estudios y el Desarrollo de la Psicología Española”, *Asclepio. Revista de historia de la Medicina y de la Ciencia*, núm. 2 (juliol-desembre 2007), p. 181-212.

16 Lluís de Zulueta Escolano (Barcelona, 1878 - Nova York, 1964). Pedagóg i polític català en la línia de la Institución Libre de Enseñanza, republicà y professor en la Escuela Superior del Magisterio de Madrid. Extret de: *Biografías y Vidas* [en línia] 2004-12, <<http://www.biografiasyvidas.com/biografia/z/zulueta.htm>>.

Figura 1. Il·lustració de Víctor Masriera dedicada al seu oncle polític, Carles Gumersind Vidiella, 1906. (ANC. Fons Víctor Masriera-famílies Masriera-Ferrer. Inv.170. CAC 213913).

a l'Argentina. Així, a finals d'aquell any, la majoria de la premsa elogià aquella obra. De les crítiques, destacà la de *La Vanguardia*, de 2 de juliol de 1912, signada per Bonaventura Bassegoda,¹⁷ la qual indicava una recordança de l'obra a Viollet-le-Duc.

El 1912 Víctor fou pensionat per la Junta de Ampliación de Estudios del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes a Bèlgica per estudiar el dibuix infantil. De retorn de Bèlgica, va ser nomenat per la Dirección General de Primera Enseñanza per impartir, a Madrid, un curs de dibuix.¹⁸ La Real Orden de 27 de juny de 1912 aprovà una proposta del president de la Junta para la Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, creada pel Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts, manifestant la preparació que tenia Víctor Masriera, creient-lo com a persona idònia per formar un grup de professors de dibuix per a les escoles primàries i la iniciació d'alguns mestres en els nous ensenyaments del dibuix. Víctor Masriera començà llavors a dirigir el primer curs de dibuix,¹⁹ que a partir de 1913 es convertiria en Curso Permanente de Dibujo, annexat a la Dirección General de Primera Enseñanza.

El mateix any publicà a Barcelona a la editorial José Gallach Editor-Sucesores de Manuel Soler

Editores. Barcelona-Buenos Aires, 1913, una magna obra composta de 5 volums, titulada *La ciencia del arte*. Un article d'un retall de premsa signat per Alfredo Opisso titulat "Notas bibliográficas" donava la notícia de l'aparició d'aquesta obra "*que no será nunca bastante encarecida*".

El treball portat a terme per Víctor Masriera aviat donà fruit. Així nasqué el 1915 La Liga para la Divulgación de la Pedagogía del Dibujo, amb més de 189 personatges adherits, entre els quals destaquen Rafael Altamira, Amparo Cebrián, Manuel Bartolomé Cossío, José Garnello Lada, Maria de Maetzu, José Ortega y Gasset, Luis de Zulueta, Ludivina Álvarez Santullano, Dolores Cebrián, Gabriel Gancedo, Miss Sussan Huntington, Ramon Menendez Pidal, Miguel de Unamuno, Josep Llimona, Nicolau Raurich, William Michaud...

Ampliant el radi de difusió de la nova pedagogia del dibuix, començà a sortir de Madrid, participant en curssets, conferències i congressos a diferents províncies espanyoles. Al mateix temps, féu una segona exposició del Curso Permanente de Dibujo, al Centro de Estudios Históricos al Palacio de Bibliotecas y Museos de Madrid, del 29 de desembre de 1915 al 10 de gener del 1916, titulada "Exposición de Pedagogía del Dibujo".

Una altra recompensa a la seva obra i labor pedagògica la va rebre el 14 d'abril de 1916 en ser declarada d'utilitat pública l'obra *La ciencia del arte*, publicada el 1913.

Seguint la labor de divulgació de la seva obra pedagògica, l'any 1917 publicà una altra obra important en el camp pedagògic de l'ensenyament del dibuix, el *Manual de Pedagogía del Dibujo*, editat a Madrid per Librería y Casa Editorial Hernández. El llibre va ser fet en col·laboració amb la seva esposa. Contenia ja fotografies impreses en color.

Les ànsies de Víctor Masriera vivint i treballant a Madrid, de participar en el bullit de la intensa activitat cultural i pedagògica barcelonina el portà a arrencar del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes la possibilitat d'efectuar un curs de dibuix a Barcelona (Real Orden de 29 d'abril de 1917) per a mestres de primera ensenyança, sota el Patronat del Rector de la Universitat de Barcelona, que fou molt concorregut i se n'organitzà una exposició final.²⁰

17 Bonaventura Bassegoda i Amigó (Barcelona, 1862-1940), arquitecte; escrivia també a les revistes *Il·lustració Catalana* i *La Renaixença*. Va escriure i va militar també a la Lliga Regionalista. Va participar activament en la reforma i és l'autor de la Casa Rocamora (passeig de Gràcia/Casp), de la Casa Berenguer (c. de la Diputació) i del Col·legi Comtal (c. d'Amadeu Vives), guardonada com la millor casa construïda el 1909. És també coautor, amb l'escultor Andreu Aleu, de la placa dedicada al millor edifici de l'any que va atorgar l'Ajuntament de Barcelona des del 1899.

18 La utilitat i necessitat de crear un Curs de Dibuix pensat per a l'Escola Primària per tal de desterrar vells o nuls mètodes d'ensenyament d'aquesta disciplina acadèmica per adequar-la a les noves tendències i orientacions pedagògiques del moment i contribuir a través d'ella a una educació integral del nen, fou una de les obres més importants i extenses que es portaren a terme en el camp educatiu espanyol.

19 Víctor MASRIERA, *El Curso Permanente de Dibujo de la Dirección General de Primera Enseñanza*, Madrid: Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, 1918, p. 27-32.

20 Víctor MASRIERA, *El Curso Permanente de Dibujo de la Dirección General de Primera Enseñanza*, Madrid: Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, 1935, p. 13. Una crònica de l'esmentat curs sortí publicada al periòdic *Las noticias de Barcelona* en un article de Maria BALDÓ DE TORRES de 25 de setembre de 1917.

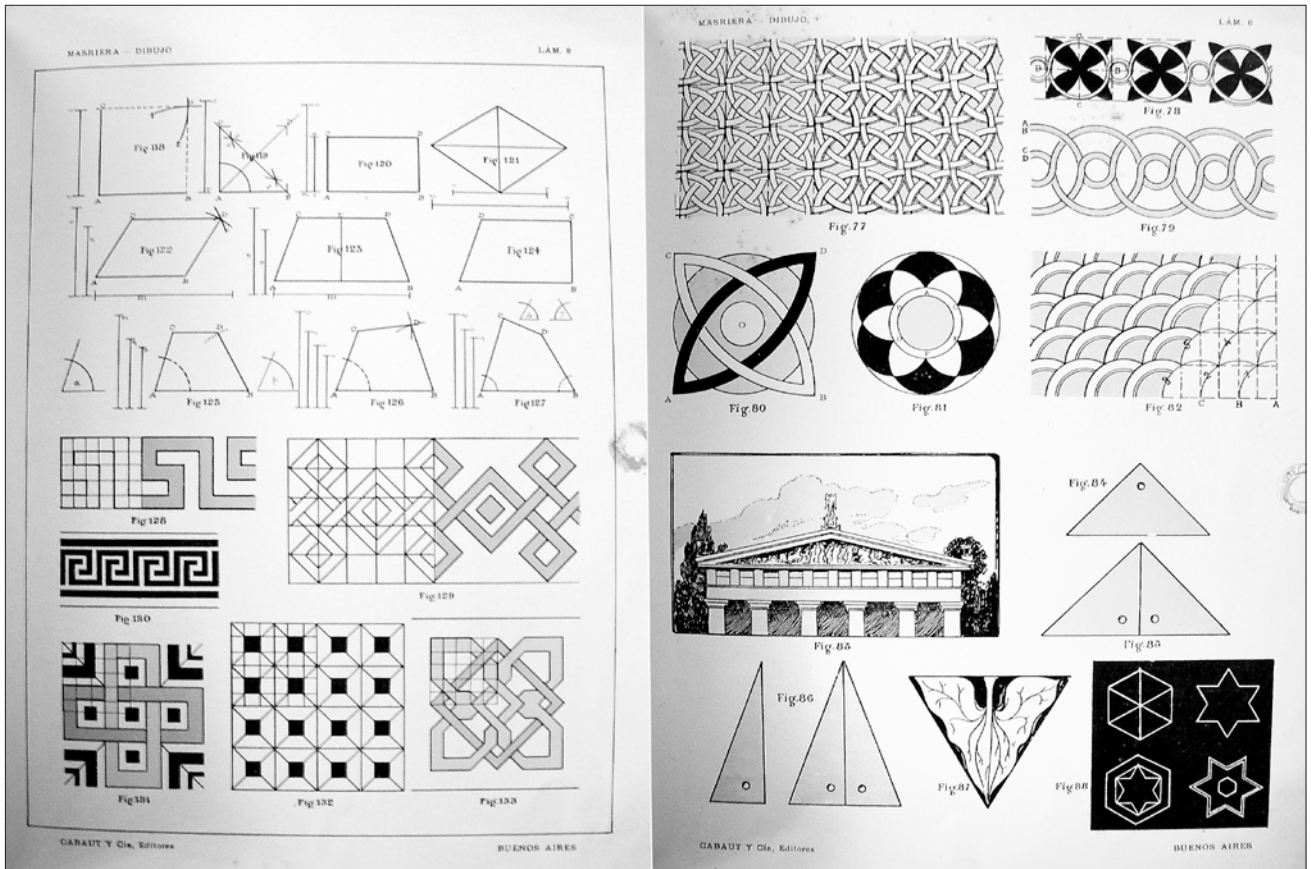

Figura 2. Làmines pertanyents al llibre Dibujo-Album de Láminas, publicada a l'Argentina per l'editorial Cabaut y Cia. l'any 1911. (Biblioteca Pública Arús).

Aprofità l'ocasió per publicar un article titulat "El ritme en pintura"²¹ contribuint d'aquella manera al debat que s'estava produint en aquells moments, no solament sobre qüestions pedagògiques, sinó també artístiques. L'èxit del curs impartit per Víctor Masriera a Barcelona, i l'ambient propici, el degué animar a demanar-ne un per Girona, de manera que impartí un curs breu de dibuix en aquella ciutat, organitzat per la Direcció General de Primera Enseñanza, per Real Orden d' 1 de juny de 1918.²² De fet, no va perdre mai el contacte ni amb Barcelona ni amb Catalunya, on venia sovint i passava els estius a diverses localitats catalanes, sempre atent als fets que aquí es produïen i participant-hi en la mesura del possible.

El llibre publicat l'any anterior, el 1917, *Manual de pedagogia del dibujo*, va obtenir també un gran èxit i donà pas a una segona edició de l'obra. Va ser també declarat d'utilitat pública per a les escoles normals i biblioteques pedagògiques, per Real Orden de 25 d'abril de 1918.

Sense deixar la feina, tornà a tenir en ment el projecte d'un nou llibre dedicat a la pedagogia del dibuix, *El arte del croquis*.²³

L'any 1922 va ser també transcendent per a Víctor, per tal com el Curso Permanente de Dibujo, fundat el 1912, es va adscriure a l'Escuela de Estudios Superiores del Magisterio, segons Real Orden de 13 de novembre de 1922.

En aquell any es publicà el Reial Decret de 21 d'abril de 1922, un nou reglament de l'Escuela

Especial de Pintura, Escultura y Grabado de Madrid, en què es destacà que una de les funcions de les escoles de belles arts era preparar els artistes per a l'ensenyament del dibuix. A més de les tres seccions de Pintura, Escultura i Gravat es creà per primera vegada en l'esmentada escola una secció dedicada a la formació inicial dels professors de Dibuix: "Estudios de los métodos y procedimientos de la enseñanza del Dibujo y del Arte en los Centros de enseñanza primaria y secundaria del extranjero", la qual va ser impartida per Víctor Masriera,²⁴ matèria que a la llarga donaria pas a les primeres càtedres de Pedagogia del Dibuix dintre dels estudis de les llavors anomenades Escoles Superiors de Belles Arts, avui facultats. Aquell 1922 va ser l'any de la mort de la seva esposa, Ramona Vidiella.

L'any 1927, el poeta Antonio Machado li dedicà el llibre *Poesias completas*: "A Víctor Masriera, alma del Dibujo pedagógico".

Centrat en la divulgació dels seus mètodes de dibuix, tornà a sortir de Madrid per realitzar diversos cursos sobre la nova pedagogia del dibuix arreu de la geografia espanyola. Encetà, tal com ell mateix va dir, una nova etapa en la seva obra, la divulgativa, el "masrierisme".

A la important activitat que Víctor portava a terme durant tot aquell any, se n'hi va haver d'afegir una altra potser encara més important. Víctor es va encarregar no solament de la matèria, sinó també de la càtedra d'Estudio de los Metodos y Procedimientos de la Enseñanza del Dibujo y del Arte en los Centros de Enseñanza Primaria y secundaria del Extranjero, de

l'Escuela Superior de Pintura, Escultura y Grabado de Madrid entre els anys 1929 i 1936.

De nou a Barcelona, per passar l'estiu es féu soci de l'Ateneu Barcelonès.²⁵ Hi entrà de nou el 21 de juny de 1930.

Amb el començament de la II República Espanyola el 1931, Víctor continuà en plena activitat. Una mostra de la seva popularitat és el fet d'aparèixer en forma de caricatures a diferents diaris de la premsa de l'època. La primera aparegué el dijous 23 d'abril de 1931, al diari *El Sol*.

Víctor, amb residència a Madrid, s'havia avançat uns pocs anys a tot el moviment de renovació pedagògica que posteriorment es portà a terme a Catalunya a l'inici de la Mancomunitat. Segurament pensant a poder exercir la seva tasca a casa, Barcelona, i ja amb una certa edat, 56 anys, més tot el tragí que havia anat acumulant al llarg de la vida, va pensar d'oferir els seus serveis a l'acabada d'instaurar Generalitat de Catalunya. Amb data 28 de setembre de 1931, Víctor hi va enviar una carta per oferir els seus serveis en l'organització de l'ensenyament a Catalunya. El seu desig havia estat sempre incorporar-se a la seva pàtria, tot i que en aquell moment dirigia a Madrid el Curso Permanente de Dibujo de la Dirección General de Primera Enseñanza i la càtedra d'"Estudio de los Metodos y Procedimientos de la Enseñanza del Dibujo y del Arte en los Centros de Enseñanza Primaria y Secundaria del Extranjero". I, malgrat l'èxit que sempre havia tingut, estaria disposat a fer un trasllat en el cas de ser atès el seu oferiment.

Pel mes de maig, pronuncià una nova conferència. El local escollit va ser el Museo del Prado (Sala del Greco); la data, el 20 de maig de 1932, i el títol o tema a tractat, "Los museos y la educación estética del pueblo".²⁶

Aquell mateix any, pel més de juny, es fundà una nova entitat, l'Asociación Española de Profesores Titulares de Dibujo,²⁷ antecedent del que amb el temps serien els col·legis oficials de professors de dibuix i posteriorment –i actualment– els col·legis oficials de doctors i llicenciats en belles arts i professors de dibuix. Víctor en va ser un dels responsables.

A partir de l'any 1932, en ple període republicà, es conserven un reguitzell de cartes personals entre Víctor a

21 Revista *Vell i Nou*, Barcelona, núm. 48 (agost 1917).

22 ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar.

23 *El arte del croquis*, Madrid: Calpe, 1920.

24 ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Inventari 107, n. reg. entr. 143, n. caixa 3/14.

25 L'Ateneu Barcelonès fou fundat l'any 1860 amb el nom d'Ateneu Catalán, fins que el 1872 es fusionà amb el Casino Mercantil Barcelonès que ja portava 40 anys d'existència prenent el nom d'Ateneu Barcelonès.

26 VÍCTOR MASRIERA, "El Curso Permanente de Dibujo de la Dirección General de Primera Enseñanza", Madrid: Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, 1935, p. 12.

27 *Ibidem*, p. 12-13.

Figura 3. Portada i contraportada del volum II de la col·lecció La ciencia del arte -Perspectiva General- Masriera Vila, Víctor. Barcelona: Buenos Aires: José Gallach Editor-Sucesores de Manuel Soler Editores, 1913. (Biblioteca particular d'Esteve Prat).

Madrid i el seu fill resident, llavors a Barcelona. A poc a poc, les cartes agafen una altre sentint, es transformen en un document de valor ja no tan sols pedagògic, sinó històric, ja que hi traspuja tot l'ambient del catalanisme polític de l'època, amb l'Estatut d'Autonomia de Catalunya del mateix any 1932, vistos, però, des de l'òptica del sentiment propi que despertaren en Víctor i també amb la visió de la distància i d'un ambient diferent del lloc on s'anaven produint els esdeveniments. Les cartes són el reflex també del progressiu enrariment del clima polític i social a tots nivells i en tots els aspectes, els esdeveniments previs a la Guerra Civil Espanyola i els fets propis d'aquesta. En aquest període de temps es comença a veure un Víctor Masriera una mica enyorat i cansat per la manera com es desenvolupen els fets i

esdeveniments; sembla una mica decebut, sensació que, com es veurà, li anirà en augment.

El dia 2 de juny de 1933 havia visitat Madrid el president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià, visita en la qual va passar per la Casa de Catalunya i en la recepció hi era present Víctor. A través d'una fotografia (foto Marín Gavilan), retallada d'un diari de l'època (trobat sense capçalera), del 2 de juny de 1933, es pot veure Víctor Masriera i altres personalitats amb el president Macià.

Una carta de 10 d'octubre de 1933, destinada al seu fill i la seva jove, diu que l'Asociación de Profesores Titulados de Dibujo l'han fet president. Parla de la gran tensió política que es viu a Madrid. Diu que està espantat. Les coses comencen a torçar-

se per a Víctor; així es desprèn de la nova carta que envià el 23 d'octubre, dient com a fet destacat que el Curso Permanente de Dibujo ja no existia en no haver-hi pressupost. Començà a veure un pervenir no gaire afalagador. A poc a poc sembla com si anés intuïnt un cert desastre venidor. Així, en la nova carta de 6 de novembre de 1933, adreçada al seu fill a Barcelona, diu que el Ministerio ha donat validesa al títol de l'Escuela de Bellas Artes fins que es reorganitzi. Deia que el Consejo Nacional de Cultura volia fer-ho aviat proveint càtedres vacants, així es posaria a concurs una càtedra de Pedagogia del Dibuix, que això és el que li convindria més. A més, si expedissin títols les escoles de Madrid i de València, (el febrer de 1932 s'incorporà a l'Estat l'Escola Superior de Belles Arts de València amb les mateixes condicions que la de Madrid), seria més fàcil que la de Barcelona no es quedés enrere i així es facilitaria el trasllat.

Pel mateix mes de març de 1935, Víctor va rebre a Madrid una invitació del pintor vallesà Joan Vila-Puig, que exposava en aquella ciutat, en haver estat becat per l'Ajuntament de Sabadell a l'Escuela Superior de Bellas Artes de San Fernando, tot convidant-lo a la inauguració.²⁸

“Vila-Puig se complace en invitarle considerándose muy honrado si le dedica una visita a la exposición que de sus obras tendrá en el Círculo de Bellas Artes, desde el 25 de Marzo al 3 de Abril. Madrid, 1935.”

Durant aquell any es produí un fet important. El Curso Permanente de Dibujo que des de la seva fundació el 1912 havia estat adscrit a la Direcció General de Primera Enseñanza –i des del 1922 a la

Escuela Superior del Magisterio– passà a annexar-se definitivament a l'Escuela Superior de Pintura, Escultura y Grabado de Madrid segons l'ordre de 29 d'abril de 1935. Víctor s'havia sortit aparentment amb la seva, perquè a la pràctica no estava pas tot ben afermat; a més, continuant amb la voluntat d'apropar-se o traslladar-se a Barcelona, aconseguí l'autorització per impartir un nou curs a Barcelona. La *Gaceta de Madrid* de 2 maig 1935, autoritzà el director del Curso Permanente de Dibujo a realitzar a Barcelona els treballs d'implantació i organització d'altres cursos sense desatendre, però, la direcció dels de Madrid.

Noves cartes personals es succeïren ràpidament. En la del 2 de maig de 1935, sembla realment com si anés tenint una premonició del que després va passar. Deia que aviat hi hauria una crisi, que estava anunciada. Explicava que havia fet una visita al president de la Generalitat de Catalunya Lluís Companys:

“...ahir vaig anar a fer una visita als presos catalans. Vaig anar-hi amb la senyora Velten, vaig passar com a marit d'ella. Anàvem amb la senyora d'en Companys i eren molt rigorosos en l'entrada. Estàrem quasi dues hores allí, enraonant sempre amb en Gassol i en Mestres. En Companys, a qui naturalment saludàrem com als demés, tenia prou feina a estar amb la seva dona, que es petiteta, maca, molt pintada, rossa oxigenada i molt més jove que ell. En Companys està molt envellit de quan el vaig veure l'estiu passat. Em sembla que hi tornaré i donaré algun llibre meu a en Gassol.”²⁹

El mateix any 1935, al Casal de Catalunya a Madrid, en vistes al seu trasllat a Barcelona se li va retre un homenatge singular. Així consta a la revista *Casal de Catalunya*³⁰, on es diu que el dimecres 5 de juny es va homenatjar el catedràtic de l'Escola de Belles Arts, senyor Víctor Masriera, amb motiu de marxar a Catalunya, on ha desenvolupat una profitosa tasca en benefici de la Cultura Catalana i en pro del Casal...

Amb data del 18 de juliol de 1935, trobant-se encara a Barcelona, va rebre una carta enviada des de Madrid del seu company i professor del Curso Permanente de Dibujo, *Pepe* (José Machado), el qual li comunicà que hi havia problemes amb el pagament de nòmines.

28 Un destacat pintor vallesà, Joan Vila-Puig (Sant Quirze del Vallès, 1890-Bellaterra, 1963). Deixeble de Joan Vila Cinca (fundador de l'Acadèmia de Belles Arts de Sabadell l'any 1880) i de Modest Urgell a Llotja. Paisatgista bàsicament vallesà, va tenir diferents càrrecs dins l'Acadèmia de Belles Arts de Sabadell.

29 Els presos a què es refereix a la carta eren el govern català empresonat a la Modelo de Madrid, després dels fets del 6 d'octubre de 1934 en els quals el president Companys va proclamar l'Estat Català dins la República Federal Espanyola. Lluís Companys i els altres consellers de la Generalitat van ser condemnats el 5 de juny de 1935 a 30 anys de presó als penals del Puerto de Santa María i de Cartagena.

30 *Casal de Catalunya*, núm. 1 (juliol 1935), p. 5.

A la *Gaceta de Madrid* del 17 de novembre de 1935, es publicà el nou Pla d'Estudis amb ampliació a les escoles superiors de Belles Arts de Madrid, València, Sevilla i Barcelona, fet que devia esperar Víctor. Anava preparant-se per quan es creés una Escola Superior de Belles Arts a Barcelona.

A finals de l'any 1935 ja no cobraven les nòmines amb puntualitat. Les seves estades a la ciutat comtal les va allargant cada vegada més.

Continuaren les cartes personals, entre les quals destaca la datada el 4 de maig de 1936 a Madrid, en la qual es destil·la l'ambient de preguerra civil.

El curs 1935-1936, Víctor va poder impartir docència a la Universitat de Barcelona, on organitzà uns treballs de Seminari i Laboratori "Seminario de Pedagogia", en els quals participà amb l'aportació titulada "Aplicacions pedagògiques de les tècniques gràfiques". En el mateix Seminari de Pedagogia, dintre dels "Cursos Monogràfics", Víctor n'impartí un titulat "Pedagogia del dibuix i metodologia dels seus principals aspectes".³¹

L'esclat de la Guerra Civil (1936-1939) l'agafà a Sant Pol de Mar. L'1 de setembre d'aquell any, Víctor va rebre una altra carta des de Madrid, enviada també per *Pepe* (José Machado), indicant-li que si no es presentava a Madrid no podria cobrar. Hauria de ser-hi abans del dia 15. L'informava que en aquells dies estaven bombardejant Madrid.

Víctor va escriure al seu germà, Frederic Masriera Vila, *Fricus i/o Masvila*, pintor i dibuixant resident a París. La carta està datada el 5 de setembre de 1936 i li comenta i pregunta com es veuen les coses des de París, els esdeveniments que s'estan succeint a Espanya, com l'alçament de Franco i Mola.

El 3 d'octubre de 1936, una carta de Víctor (està tallada) diu que està organitzant a Barcelona la Secció de Professors de Dibuix i Artistes Plàstics de la FETE. Creu que la seva presència a Barcelona és més necessària que a Madrid i demana una autorització a la Direcció General, ja que si demanés excedència perdria els drets adquirits.

El 15 d'octubre de 1936, el secretari de la Federació Catalana de Treballadors de l'Ensenyament certifica que Víctor Masriera Vila està inscrit en aquell sindicat, on ha ingressat el 6 de setembre de 1936. En l'apartat d'observacions consta que es

troba sense feina per haver perdut la seva col·locació a Madrid.

Va ser el 1936 quan Víctor Masriera, ja amb una difícil situació tant personal com econòmica, aterrà a Sabadell, amb tot el seu bagatge professional i el seu mètode sobre la nova pedagogia del dibuix que havia anat forjant al llarg del temps.

El masrierisme

La nova pedagogia educativa, i en concret la de l'ensenyament del dibuix, es trobava en un estat incipient quan Víctor Masriera començà a investigar; s'estava creant i ell en va ser un dels creadors. La nova pedagogia sorgí en funció dels nous reptes que es plantejaven a la societat de l'època. A grans pinzellades, es podria dir que les causes de la necessitat de renovació pedagògica es trobaven en els esdeveniments socials, culturals i polítics que commogueren la vella Europa del segle XIX i que configuraren l'àmbit històric dins del qual sorgiren les investigacions sobre l'educació del nen.

L'estudi de la naturalesa, de les seves lleis i normes, ajudarien a formular molts dels nous sistemes

---

31 Un dels treballs que es presentà el portà a terme Maria Baldó de Torres, del grup escolar La Farigola, titulat "La lectura a l'escola". Parla i fa una crònica dels cursos de Víctor Masriera al periòdic *Las noticias de Barcelona* el 25 de setembre de 1917, arran del Curs Breu de Dibuix que va impartir en aquesta ciutat.

32 La il·lustració és un corrent filosòfic, polític i social que apareix a Europa durant el segle XVIII, en contraposició a l'absolutisme i a l'Antic Règim. Entre 1751 i 1772, es va publicar a França la primera Enciclopèdia. Es volia educar la societat, perquè una societat culta que pensés per si mateixa seria la millor manera d'assegurar la fi de l'Antic Règim (l'absolutisme i les dictadures es basen en la ignorància del poble per dominar-lo). En la seva redacció van col·laborar altres pensadors il·lustrats com Montesquieu, Rousseau i Voltaire. Extret de *Wikipedia* [en línia], <<http://ca.wikipedia.org/>>.

33 L'ensenyament acadèmic consistia en la imitació de models "del antiguo" i "del natural", des de l'estatuària clàssica de l'antiguitat fins al model viu, ornamentat amb robes adequades a les temàtiques dels quadres i composicions pictòriques. L'adquisició dels coneixements era seqüenciada i gradual, començant per dibuixar estampes que mostraven la figura humana per parts separades, cares, caps, peus, mans; fins a aprendre a ordenar tot els fragments en figures senceres. Però per a l'alumne el mètode mancava de preparació quan s'enfrontava a la interpretació directa del model del natural.

educatiu, ajudats també pel moviment romànticista, que celebrava la llibertat de la creació individual en unió amb la natura i la integració de totes les arts.

Però, a part d'aquelles necessitats intel·lectuals, n'hi havia d'altres de molt més clares, pràctiques i concretes; els professionals que la indústria reclamava havien de saber dibuixar i, a més, a l'artesanat el preocupava des de feia temps un afany estètic, de bon gust, que buscava aixopluc sota el prestigi de l'art per oficis tradicionals i populars. Per això es crearen sota influències de la Il·lustració (1660-1789),³² les primeres escoles industrials, on el dibuix era matèria bàsica per a l'ensenyament.

Unes línies d'investigació sobre el dibuix s'oposaven a l'ensenyament com una tècnica capaç de brindar al nen el sentit de precisió i ordre; altres creien en el dibuix espontani, imaginatiu, propugnant el dibuix del natural.

Davant la fe que es va dipositar en els coneixements científics, l'art es va convertir en emblema de llibertat individual sota el pensament romàntic del segle XIX. L'ensenyament acadèmic va desacreditar-se derivat del divorci entre art i ciència. Dos aspectes, el normatiu i el científic, que varen ser abandonats pel romanticisme i pels que havien definit el dibuix com a disciplina acadèmica, exigien definir-se com a ciència o com a art; es fragmentava d'aquesta manera en dibuix artístic i dibuix lineal.

En aquell segle XIX el moviment romàntic acabà avorrint l'ensenyament acadèmic³³; mètodes com la còpia de làmines (Delacroix, Ingrés) donaren pas a l'impressionisme, defensors de la formació en la pròpia natura, lluny dels models de l'estudi i dels models de guix. La concepció de l'artista exigia formes encara més lliures d'expressió. La nova aparició del nou *art lliure* hi ajudà encara més. L'art lliure va iniciar-se en part en l'art infantil.

Dins d'aquest context Víctor Masriera va recollir i estudià al llarg de la seva vida nombrosos dibuixos infantils. A diferència, però, d'altres autors, la majoria dels seus manuals no seguien el típic esquema evolutiu de classificació per edats que tanta acceptació havien tingut, sinó que s'interessà sobretot per l'anàlisi dels continguts; així estudià la interpretació de la figura humana per part dels nens, les figures d'animals o els arbres, per acabar amb una anàlisi del conjunt,

la perspectiva i el dibuix natural. L'evolució del seu pensament pedagògic per donar resposta a les preguntes que es formularen en el seu temps sobre l'ensenyament del dibuix es poden agrupar en tres grans etapes:

- La primera es caracteritzà per la presentació d'una didàctica clara, amena, amb gran profusió d'exemples que lligaven els conceptes del dibuix amb la vida quotidiana i real de les persones i amb els oficis que a l'època es desenvolupaven, a través d'aplicacions pràctiques. Eren obres dedicades a un públic en general, algunes de les quals amb aplicacions específiques a les indústries artístiques.
- La segona etapa es caracteritzà per la introducció de la problemàtica pròpia de l'època sobre la didàctica del dibuix infantil dins del gran moment de renovació pedagògica que es començava a portar a terme en l'ensenyament en general i en el dibuix en particular, en creure que aquest, practicat des d'edats infantils i aplicant estudis psicològics i pedagògics adients, podia portar a la formació integral de la persona per les grans qualitats que se li atribuïen, principalment a Europa on començaven a estendre's. Correspon a un període de gran producció de manuals a causa de la falta de mètodes docents nous per implantar les noves idees i conceptes sobre l'ensenyament del dibuix a Espanya, desterrant velles concepcions d'ensenyament com la còpia de làmines o cartilles. Una etapa en què definí esquemes, marcà pautes i feu graduacions començant pels elements més bàsics i essencials de l'ensenyament del dibuix. Etapa en què els manuals que produí potser no són de tan calat conceptual, tècnic i/o teòric com en els de l'etapa anterior, però en canvi d'un profund estudi psicològic i pedagògic i de gran utilitat d'aplicació pràctica i també de difusió per al públic a qui anaven destinats bàsicament, els mestres, per aplicar-los en el nen.
- La tercera etapa és per a la divulgació de la seva obra i mètode pedagògic, en la gran croada per a la seva difusió. Etapa de truncament sobtat de la seva tasca, evacuació de Madrid, inici de la Guerra Civil.

La seva tasca pedagògica la va dedicar bàsicament i principalment a quatre nivells alhora:

- Portar els nous corrents pedagògics del dibuix a la planificació després d’estudiar la situació del dibuix infantil a Espanya.
- Fer arribar aquesta planificació del dibuix i la seva posterior aplicació metodològica a l’escola primària i normal des de la primera infantesa.
- Fer arribar els nous mètodes i plantejaments i la manera d’impartir-los a tots els mestres i professors, a través de diversos manuals, cursos i conferències, de manera que es trobessin amb prou capacitat, amb les mínimes condicions favorables per poder portar a terme de manera correcta la tasca de l’ensenyament del dibuix.
- Intentar fer arribar el dibuix a tots els sectors possibles de la societat a través d’una gran tasca de difusió i divulgació, bàsicament a través de publicacions, encara que també de moltes conferències i articles.

En la seva obra pedagògica es podrien plantejar tres grans blocs: l’Educació Infantil, l’ensenyament del dibuix a l’escola primària i els manuals adreçats als mestres i professors de dibuix.

Seguint en part els ideals imperants de l’època, Víctor Masriera no solament concebia l’ensenyament del dibuix com una activitat artística, sinó com un veritable element educador de la persona, un llenguatge gràfic que li servís per tot, tant si es decantava cap al camp intel·lectual, artístic, com cap el camp professional i tècnic del món del treball. En sintonia amb el que succeïa en la resta de països avançats, a través de l’ensenyament del dibuix no pretenia solament que la societat el conegués, l’utilitzés, l’apliqués o gaudís en la seves vides laborals o privades, sinó que la seva tasca anava més enllà, amb la intenció de formar unes noves generacions, més cultes, més hàbils, més sensibles; en definitiva, elevar el nivell intel·lectual, cultural i, per tant, de benestar de la societat.

Segurament pretenia un equilibri entre els vells mètodes d’ensenyament i els nous corrents pedagògics i avantguardistes, no trencant pas amb el passat, sinó buscant les idees i aplicacions positives de cada un. Ofici i bon gust. No es cansava de repetir que el dibuix era un gran educador, desenvolupador de

l’atenció, de la memòria, la imaginació, la voluntat; feia pensar, desenvolupava l’habilitat manual i fins els bons sentiments; podia ser un gran factor per depurar el bon gust i portar els nens a gaudir de les més pures sensacions estètiques.

Els seus manuals de dibuix eren educatius, didàctics, a diferència dels tractats de dibuix lineal i perspectiu de l’època, que es limitaven a un conjunt de problemes purament abstractes, moltes vegades sense cap connexió amb la pràctica del dibuix. El discurs de Víctor Masriera, que avui ens pot semblar del més normal en molts dels seus aspectes, ja pels plantejaments, nomenclatura, vocabulari, temàtica, propostes, etc., segurament que en la seva època sonava a molt rar i creava fortes reticències dintre dels sectors més conservadors de la societat a aplicar el que un jove i nouvingut predicava.

Estava convençut que l’estudi de la natura era clau per a l’aprenentatge, malgrat que ja molts pintors avantguardistes no la utilitzaven, no tan sols per imitar-la, sinó ni tan sols per observar-la, els quals evitaven la representació d’escenes naturals (havien descartat els termes de paisatge, natura morta, figura) i tendien cap a l’abstracció. Creia que el camí era el dibuix del natural ben metoditzat. Dibuix del natural volia dir desterrar els quaderns de dibuix d’èpoques anteriors, no fer còpies de làmines ni formes d’objectes traçats pel mestre a la pissarra.

L’obra de Víctor Masriera no només la componen els seus manuals, en els quals quedà plasmat el que

---

34 Francisco Giner de los Ríos (Ronda, 1839-Madrid, 1915). Pedagóg d’importància cabdal en l’evolució i la renovació de l’educació i de la pedagogia espanyoles. Vegeu “Fundación Francisco Giner de los Ríos” [en línia], <<http://www.fundacionginer.org/documenta.htm>>, i “Colectivo Cultural Giner de los Ríos de Ronda” [en línia], <<http://www.colectivoginer.com/>>. De D. Francisco Giner de los Ríos en parlà Víctor Masriera en el pròleg de l’obra *El dibujo al servicio de educación*, de L. ARTUS-PERRELET, per ell traduït al castellà i prologat, l’any 1921 i 1935; on diu: “[...*Entiendo la juventud del espíritu de D. Francisco Giner de los Ríos hasta su muerte: no la de estos pollos que nacen viejos [...]*”]; i també en una entrevista a la revista *Mujeres Españolas*, on esmentava que el 1918 el Claustro de la Escuela Superior del Magisterio de Madrid l’havia honorat en incorporar el seu curs als seus estudis. Abans, el 1911, quan encara brillava la poderosa llum de D. Francisco Giner de los Ríos, la Junta para Ampliación de Estudios li va encarregar l’organització de cursos de dibuix per a mestres *nacionals*. El resultat de l’encàrrec el recollí Rafael Altamira Ministre d’Instrucció Pública, establint el “Curso” en Permanent.

161

Fotografia 3. Víctor Masriera, a l'esquerra, impartint una classe de dibuix. Fotografia extreta de l'article "Víctor Masriera y sus cursos de Dibujo", *Mujeres Españolas*, núm. 61 (abril 1930). (ANC. Fons Víctor Masriera-famílies Masriera-Ferrer. Inv. 170. CAC 213911.0013).

textualment volia trametre específicament al públic a qui anaven destinats, i aquesta és la seva part més coneguda, sinó que també s'han de tenir presents els seus discursos, conferències, articles, opuscles, fullets, la seva pròpia obra artística i també els materials que utilitzava (fitxes, imatges, documents, estris, aparells), amb els quals experimentava, comparava i finalment confeccionava i definia la seva teoria, la seva metodologia, pedagogia i didàctica del dibuix.

Al llarg de la seva trajectòria investigadora i divulgativa sobre els nous mètodes d'ensenyament del dibuix, tant en l'àmbit català com espanyol, havia tingut una tasca important i reconeguda. Víctor Masriera havia estat estretament relacionat amb la Institución Libre de Enseñanza (ILE), creada per un

grup de catedràtics d'universitat entre els quals hi havia Francisco Giner de los Ríos.³⁴ Una necessitat vital de l'ILE va ser la de reformar el personal docent en tots els seus nivells i formar-ne un altre de nou, revisar programes, mètodes, organització i plans d'estudi, adequant-los als existents a les nacions més avançades. A partir de 1881 entraren nous professors a l'ILE, un dels quals substituïria al davant de la institució Giner de los Ríos; era Manuel Bartolomé Cossío –nom que portaria anys més tard l'Institut–Escola de Sabadell i en el qual entraria a impartir docència Víctor Masriera.

L'any 1882, havien arribat a Catalunya les idees de la Institución Libre de Enseñanza, cristal·litzant en una ciutat catalana, concretament a Sabadell, on a principis d'aquell any va obrir un col·legi amb 267

Figura 4. Esquema ideat per Víctor Masriera per explicar el seu mètode sobre la pedagogia del dibuix. (Biblioteca particular d'Esteve Prat).

alumnos.³⁵ Una de les creacions de l'ILE van ser els instituts escola, que es viurien com una de les peces clau dels millors moments del moviment de renovació pedagògica. Des del 1876 fins al 1936, inici de la Guerra Civil espanyola, l'ILE va ser el centre de gravetat de tota una època de la cultura espanyola, on es van introduir les més avançades teories pedagògiques i científiques de fora de les fronteres. Sota la influència de Giner de los Ríos, es van crear el Museo Pedagógico Nacional, la Junta para la Ampliación de Estudios, que depenia del Centro de Estudios Historicos, la Residencia de Estudiantes...

L'any 1907 es creà la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas (JAE) —en la qual, com s'ha vist, també participà Víctor Masriera, primer com a becari i després com a professor—, per promoure un intercanvi de becats, fomentar les relacions amb Hispanoamèrica, aconsellada per Manuel Bartolomé Cossío, el qual tenia amplia experiència pels seus viatges d'estudis entre 1880 i 1889, que li permeteren veure de prop les reformes educatives d'Europa i com provar el valor de l'experiència que ell mateix estava dirigint a la Institución Libre de Enseñanza. Durant els dies

anteriors a la partida el grup de pensionats rebia instruccions en el Museo Pedagógico.³⁶ La preparació del viatge es feia minuciosament, allotjant els pensionats a la Residencia de Estudiantes, un altre organisme creat també a l'ombra de l'ILE el 1910, creada pel Reial Decret de 6 de maig, com a Col·legi Universitari, que quedava lligada a la Generació del 27, amb personatges com García Lorca, Dalí, Buñuel, Gabriel Celaya, Jorge Guillén... Oferia no solament menjar, habitació i jardins saludables, sinó treure profit de la força educativa, a través d'excursions, conferències, biblioteques, concerts, cursos... Entre el 10 i el 14 de juliol de 1911, aquells residents reberen lliçons de Utray, Ortega y Gasset, Cossío, Barnés, Altamira..., i també de Víctor Masriera.³⁷

El bagatge que portava Víctor Masriera en arribar a Sabadell

Quan Víctor Masriera aterrà a Sabadell l'any 1936, ho féu amb tot aquest bagatge, tant artístic, com

---

35 Es diu que les classes benestants de Sabadell s'afanyaren a crear escoles confessionals catòliques i a utilitzar tota classe de recursos per eliminar la institució que representava una escola laica a la ciutat.

36 Eugenio OTERO URTAZA, "Las primeras expediciones de maestros de la Junta para Ampliación de Estudios y sus antecedentes: los viajes de estudio de Cossío entre 1880 y 1889", *Revista de Educación*, Madrid, núm. 1 (2007), (Ejemplar dedicado a Reformas e Innovaciones Educativas (España, 1907-1939), p. 45-49.

37 *Ibidem*, p. 60-62.

38 Reial Ordre de 26 de maig de 1911.

39 *Gaceta de Madrid*, d'1 de juny de 1911, apartat IV, pensions de les quals es podran començar a gaudir des de l'1 de setembre. Amb el número 53 es troba Víctor Masriera Vila.

40 Extret de la revista *Zuid en Noord* (1912).

41 L. ARTUS-PERRELET, *El dibujo al servicio de la educación*, Madrid: Librería Española y Extranjera. Francisco Beltran, 1921.

42 Víctor MASRIERA, "El Curso Permanente de Dibujo de la Dirección General de Primera Enseñanza", Madrid: Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, 1935, p. 15-16.

43 *Ibidem*, p. 15.

44 *Ibidem*, p. 15.

45 *Educator. Revista Hispanoamericana de Ciencias de la Educación*, núm. 3-4 (març-maig 1929).

46 *Diario Ilustrado* -Página Española-, Santiago de Xile, any 3 (17 d'agost de 1913).

pedagògic i professional, avalat a escala internacional. A França i Bèlgica hi havia investigat l'any 1911, pensionat per la JAE,³⁸ durant sis mesos per estudiar l'ensenyament del dibuix a les escoles normals.³⁹

L'any 1912, havia publicat en francès l'opuscle titulat "L'Enseignement du dessin à l'École primaire". Constava com Professeur de Dessin à Barcelone.⁴⁰

L'any 1921 havia traduït del francès al castellà, i havia escrit el pròleg de l'obra de L. Artus-Perrelet, *El dibujo al servicio de la educación*.⁴¹

L'any 1926, havia pronunciat una conferència a la Société Belge de Pédotechnie titulada "Le dessin d'observation et des nouvelles orientations de sa pédagogie".⁴² Per l'abril del mateix any havia estat convidat a una reunió de la Société Belge de Pédotechnie de Brussel·les, on acudí novament l'any 1935 com a delegat del Govern Espanyol al VII Congrès Internacional de Brussel·les. Era el delegat d'Espanya de la Federació Internacional i de l'Asociación de Profesores Titulados de Dibujo. Havia estat també membre i corresponsal de la Societat Belga de Pedotecnia i de la Société Libre pour l'Étude de Paris.

A Suïssa hi havia treballat l'any 1925, gràcies a una pensió de dos mesos concedida pel Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes i que li permeté ampliar estudis i visitar els Laboratoris de Psicologia Aplicada de Ginebra, així com també els de París i Brussel·les. També hi va impartir dues conferències titulades "Le dessin d'observation et sa pédagogie" i "Les fondements psychologiques d'une Methode d'Observation de l'Aspect Grafique des Choses", que pronuncià a l'Institut J. J. Rousseau.⁴³ L'any 1926 el director d'Ensenyament Primari de Ginebra l'havia convidat per impartir un curs d'estiu al Curs Internacional de Vacances, a celebrar del 2 al 14 d'agost de 1926.⁴⁴ Alhora, estava en relacions amb la Fede-ration Internationale pour l'Art et Dessin" de Zurich.

Hispanoamèrica s'havia fet també ressenya de la seva obra. L'any 1929 publicà un article a la revista *Educator* titulat: "Algo sobre el estado actual de la pedagogia del dibujo"⁴⁵.

A Santiago de Xile fou citada la seva obra l'any 1913, i també la seva esposa, Ramona Vidiella; aparegueren junts en una fotografia al *Diario Ilustrado*⁴⁶, amb una

breu nota de felicitació fent comentari d'una exposició del seu mètode a Madrid, dient que:

“D. Víctor Masriera y Dña. Ramona Vidiella, distinguidos profesores de Dibujo que han obtenido últimamente en Madrid felicitaciones de la prensa, por los métodos modernos de dibujo en la escuela”.

A l'Argentina hi havia treballat l'any 1906 i 1907, on impartí docència per al Consejo Nacional de Educación. Una notícia retallada del diari *El Diario Español*⁴⁷ titulava, “D. Víctor Masriera. Distinguido Artista Español se establece en Buenos Aires:⁴⁸ “El Sr. Masriera... es una verdadera personalidad en el Arte Decorativo Europeo”. En una altre notícia del mateix diari, el *Diario Español* del 6 de febrer de 1907, titulava: “Un gran Artista Español. Don Víctor Masriera”. S'hi indicava: “A bordo del Vapor Satrústegui han regresado de España los señores don Víctor Masriera y señora, distinguidísimos artistas españoles cuya instalación definitiva en Buenos Aires anunciábamos anteriormente”. Pel mes d'agost de 1907, el Consejo Nacional de Educación de la República Argentina havia nomenat Víctor Masriera director del Curso de Dibujo –curs de perfeccionament dirigit a mestres–,⁴⁹ i al mateix temps una editorial de Buenos Aires, Cabaut y Cia., li havia proposat la confecció i publicació d'un manual de dibuix, *Dibujo i Dibujo álbum de láminas*”, del qual li'n van comprar els drets de propietat i el van publicar els anys 1911 i 1912.

Amb els EUA hi havia mantingut relació variada. L'any 1917, amb data 18 de desembre, Víctor va rebre una carta al seu domicili del carrer Abascal, 7, de Madrid, des del 1801 Octavia Street (San Francisco), se suposa que en resposta a una d'enviada per ell, signada per un tal F? C. Cebrián, dient-li que estava molt ple de feina i que de moment no podia publicar una obra seva. L'any 1936, havia rebut una altra carta dels EUA, enviada des de Washington, indicant-li que havien rebut uns manuals. Una altra carta rebuda des dels EUA, també sense signatura ni data ni any, adreçada al passatge de Permanyer de Barcelona, on vivia el seu oncle polític, Carles Gumersind Vidiella, era un “copyright”⁵⁰

Al Japó trobem també ressenyada la seva obra l'any 1930.⁵¹ L'Institut Kinkokai de Tòquio s'havia

interessat pels seus treballs i Víctor Masriera els havia remès les seves obres que li sol·licitaven.⁵² L'Escola de les Arts del Japó, sabent que Víctor Masriera era una autoritat mundial, coneixedor de la seva vàlua, havia sol·licitat la seva opinió a fi que aportés els seus coneixements sobre els problemes en què es trobava l'ensenyament del dibuix a Espanya. L'any 1935 Víctor Masriera explicava que el Curso Permanente de Dibujo, del qual n'era director, estava en relació amb l'Institut Kinkokai de Tokio sobre l'educació de les Belles Arts.⁵³

47 El *Diario Español* va aparèixer a Buenos Aires l'any 1905, dirigit per Justo S. López de Gomara. La primera anada de Víctor a Buenos Aires és descrita: “Después de una permanencia de algunos meses en Buenos Aires se embarcó ayer para España nuestro distinguido compatriota Víctor Masriera acompañado de su mujer y su hijo. El Sr. Masriera... es una verdadera personalidad en el Arte Decorativo Europeo. En Buenos Aires ha estudiado el Sr. Víctor Masriera la manera de desarrollar sus conocimientos en diversos trabajos de decoración interior y de parques y jardines, y con miras a establecerse entre nosotros ha asegurado su ingreso en el cuerpo de profesores de una de las academias de Bellas Artes. Su viaje responde a la inédita ejecución de varios trabajos que le han sido encomendados, asegurándose el envío de los materiales que se requiere, con la cual la industria española puesta al servicio de un artista de positivo talante logrará nuevos éxitos en esta República. El Sr. Masriera estará de regreso a finales de Enero próximo para instalar definitivamente su taller y estudio en Buenos Aires”.

48 *Diario Español*, [s.d.].

49 Hi ha un dibuix de Ramona Vidiella fet per Víctor a Buenos Aires el 9 de febrer de 1908, el qual diu a sota: “Ramon preciós, ¿m'conexes?”. Talment com si en Ramon no hagués anat a Buenos Aires, quan hi ha fotos i notícies que evidencien que sí que hi anà, almenys en un dels dos viatges. Hi ha també autoretrats de Víctor d'aquesta època.

50 ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar.

51 Rafel N. OLIVARE, “Víctor Masriera y sus cursos de dibujo”, *Mujeres Españolas*, Madrid, núm. 61 (20 d'abril de 1930), p. 17 i 18. En l'article deia que Víctor Masriera mantenia contactes amb el Japó. La notícia ja era apuntada en un article anterior, del diari *La Unión Mercantil*, Màlaga, (17 de desembre de 1929), en fer una ressenya sobre la inauguració d'un Curs de Pedagogia de Dibuix que es portà a terme a l'Escola Normal de Mestres.

52 Totes les dades utilitzades que situen Víctor Masriera en el context internacional s'han extret d'ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer (Inv. 107).

53 VÍCTOR MASRIERA, *El Curso Permanente de Dibujo...*, p. 16.

54 Sabadell havia disposat també d'un Laboratori de Psicologia o Servei d'Orientació Professional (1923-1928) que depengué de l'Institut d'Orientació Professional de Barcelona a l'època de la Mancomunitat de Catalunya, i després de l'Escola Industrial d'Arts

i Oficis, amb la col·laboració d'entitats, especialment l'Associació de Ciències Mèdiques del Vallès, la qual desenvolupava sessions de Psicometria, Medicoantropometria, conferències de Psicotècnica, etc. La mateixa Escola Industrial d'Arts i Oficis va ser ja fundada el 1910, la coneguda Acadèmica de Belles Arts ho havia fet l'any 1880.

Dins del Noucentisme, a Sabadell havia destacat Ricard Marlet (1896-1976), que il·lustrà textos característics de la literatura catalana del moment. Sabadell havia estat també seu d'una emblemàtica Exposició d'Art Català, portada a terme el 1915. També dins del Noucentisme va destacar el Grup de Sabadell, amb Antoni Vila Arrufat (Sabadell, 1894), alumne de Llotja i de Sant Fernando de Madrid, fill del patriarca de l'art vuitcentista sabadellenc Joan Vila Cinca, director de l'Escola Industrial i fundador de l'Acadèmia de Belles Arts, home d'un realisme natural, d'un domini de l'ofici, d'una sensibilitat i humanitat honestes, tal com el definí el poeta Joan Oliver a F. FONTBONA, E. MIRALLES, *L'Art Català*, Barcelona: Edicions 62, vol. 7, p. 49.

55 Assumpció COSTA I SAMPERE, Maria DOMINGO I COSCOLLOLA, Assumpció SALAS I ROSELL, "L'Institut Escola M, B, Cossío (1936-1939)", *Arraona*, núm. 6 (primavera 1990).

56 El 3 de febrer de 1932, va començar a funcionar a Catalunya el primer Institut-Escola, l'Institut-Escola del Parc, amb un primer director, el Dr. Josep Estadella. Dos anys més tard, a Barcelona, se'n van crear dos més, l'Institut-Escola Pi i Maragall i l'Asúas March.

57 L'Ajuntament de Sabadell va preveure, en aquells temps difícils, l'habilitació i transformació de les anteriors escoles confessionals, i creà, el 18 de novembre de 1936, el Laboratori Psicotècnic dedicat a l'atenció d'infants amb problemes, alhora que desdoblà l'Escola Industrial d'Arts i Oficis en dos centres, l'Escola Tèxtil –dedicada a les especialitats de filatura, teixits i tintoreria– i l'Escola d'Arts i Oficis –que comprenia estudiants de paleta, fusters, pintors, etc.–, però també creà, l'1 de desembre de 1936, l'Escola Oficial de Comerç Valentí Almirall i l'Institut Obrer, que va començar a funcionar el juliol del 1937 amb la intenció de donar accés al Batxillerat, encara que més abreujat, però també oficial als obrers que desitgessin estudiar. El nom de l'Institut-Escola deuria venir donat en record de Manuel Bartolomé Cossío (Haro, 1858-Madrid, 1935), mestre, pedagog, deixeble de Giner de los Ríos, catedràtic de Teoria i Història de l'Art a l'Escola de Belles Arts de Barcelona el 1882, director del Museo Pedagógico de Primera Enseñanza (després Museo Pedagógico Nacional) el 1883, catedràtic de Pedagogia Superior del Doctorat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Madrid el 1904, conseller d'instrucció pública el 1921, membre de la Institución Libre de Enseñanza, autor de *La enseñanza primaria en España*. Extret de Wikipedia [en línia], <<http://ca.wikipedia.org/>>.

58 *DOG* (4.12.1936).

59 El dibuix era present en el pla d'estudis en els cursos de Preparatori, Primer, Segon i Tercer curs. Per contra, els treballs manuals hi eren presents des de Preparatori fins a sisè curs, juntament amb altres matèries com: llengua catalana, llengua castellana, francès, anglès, llatí, ciències naturals, geografia, història, matemàtiques, física, química, filosofia...

Víctor Masriera a Sabadell

Encara a cavall entre Barcelona i Sabadell, traslladà definitivament la seva residència a aquesta ciutat el 1936.

El fet que s'establís temporalment a Sabadell es deu a un cúmul de circumstàncies derivades de la preguerra civil i de l'inici mateix d'aquesta feta, de la manca de feina, de sou..., tot i que també podria deure's a altres motius secundaris, però no irrellevants, com la casualitat en la coincidència de l'obertura de l'Institut-Escola a la ciutat, la proximitat a la seva ciutat natal, Barcelona, i la ja mencionada i coneguda activitat artística i educativa de la ciutat, així com els artistes, entitats culturals i educatives i moviments artístics que tenia i que alguns coneixia prou bé.⁵⁴

165

De l'Institut-Escola de Sabadell⁵⁵ on va anar a treballar Víctor Masriera s'en començà a parlar a partir de 1931 per iniciativa municipal, arran de la desaparició de l'únic centre d'ensenyament secundari o de batxillerat de la ciutat, existent fins aleshores, el col·legi dels Pares Escolapis. La Generalitat de Catalunya va crear l'Institut-Escola, amb caràcter d'assaig pedagògic, basant-se en l'Instituto-Escuela que funcionava a Madrid des de l'any 1918 i adaptant-se a les característiques pròpies de Catalunya. Ja l'any 1931, abans de l'aprovació de l'Estatut de Catalunya, el govern de la Generalitat havia començat la reforma, catalanització i renovació pedagògica de l'ensenyament, començant pel primer ensenyament, però en l'ensenyament secundari encara no s'hi havia arribat.⁵⁶

El 27 de juliol de 1936, el comissari d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, el Dr. Pere Bosch i Gimpera, va delegar al comissari de Sabadell, Salvador Sarrà, estudiar la creació d'un Institut-Escola en aquesta ciutat, amb el nom de "Institut-Escola M. B. Cossío".⁵⁷

El 4 de desembre de 1936 va prendre forma amb caràcter oficial l'esmentat institut⁵⁸, que venia a ser com l'Institut-Escola del Parc, creat per la Generalitat de Catalunya el 26 d'octubre de 1931 (inicià les activitats el febrer de 1932), representant un motor nou dins de l'ensenyament secundari: català, integrador de l'alumne amb el seu entorn i amb voluntat de continuïtat amb l'ensenyament primari.⁵⁹ La intenció primera era ubicar-lo al castell de Can Feu, però per la llunyania del centre de la població s'instal·là

al mateix col·legi dels Pares Escolapis, al segon pis, llavors propietat municipal perquè l'havien confiscat, utilitzant, però, els laboratoris de l'antiga Escola Industrial d'Arts i Oficis. El 12 de desembre de 1936, s'obria ja la matrícula de l'Institut-Escola de Sabadell per cursar Batxillerat i en la mateixa data es reuniren per primera vegada alguns professors que havien de portar el projecte. El curs havia de començar –i de fet ho va fer– el 15 de desembre de 1936 (Acta n. 1, Ajuntament de Sabadell) amb quatre professors. El 20 de desembre de 1936, es van nomenar onze professors, entre els quals Víctor Masriera Vila. El nomenament era, però, de caràcter interí.⁶⁰

166 Tot i així, en una carta de 13 de gener de 1937 es desprèn que Víctor continuava encara sense cobrar cap sou. Assabentat aleshores d'una vacant d'una plaça de mestre en una Escola Normal, va demanar al conseller de la Generalitat Sbert si podia intercedir en el Ministerio per al qual treballava perquè el traslladessin a Barcelona. Encara faltava el que seria posteriorment el seu nomenament oficial i definitiu com a professor de l'Institut-Escola Cossío de Sabadell, fet que es produí el 4 de febrer de 1937. Així, el 5 de febrer de 1937, ja era el professor de dibuix d'aquest Institut.

Uns papers de “Pagos a l'Estado” com a reintegrament per a Víctor Masriera, per ordre del conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, amb data 1 de febrer de 1937, reflecteixen la data en què prengué possessió provisional. Hi consta el segell de l'Institut-Escola M. B. Cossío de Sabadell.

El 16 de febrer de 1937 es va constituir el primer claustre de professors. El 31 d'abril de 1937 l'Institut-Escola va dependre directament del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, el qual es féu càrrec dels sous dels professors.

El 30 de Juny de 1937 Víctor Masriera va obtenir un certificat de treball com a professor de dibuix segons el qual treballava de forma continuada a l'Institut-Escola Cossío de Sabadell, carrer de l'Escola Nova, amb un sou de 666,5 pessetes. El domicili constava, però, a Barcelona encara, malgrat que ja vivia a Sabadell. A partir d'aquesta data, i a causa de la guerra, es va començar a produir un gran moviment de professorat, ja que molts eren cridats a incorporar-se a files, mancava transport, començaren els bombardejos.

Aproximadament des del desembre de 1936 –inici de l'Institut-Escola M. B. Cossío de Sabadell, al qual Víctor va estar destinat– fins al juliol de 1937 va viure a Sabadell. Ho féu a casa d'un amic seu de joventut, Modest de Casademunt i Giralt (Barcelona, 1881 - Sabadell, 1964). Casademunt havia estudiat a Barcelona, a la Llotja, i de petit ja es relacionà amb l'art en tenir el pare una fàbrica de decoració de pots de farmàcia. A més, l'any 1898 havia entrat a treballar al taller del pare d'en Víctor, la Fundició Masriera i Campins, fins al 1900. Amb Víctor es feren bons amics. L'any 1900 Víctor Masriera va dedicar-li una fotografia amb dues reixes dibuixades per ell mateix on va escriure: “A nos estimat amich y company M. Casademunt”.

Els descendents de Modest de Casademunt guarden una fotografia de la Fundició Masriera i Campins i conserven dibuixos de reixes, làmpades, llums d'oli, així com un projecte aquarel·lat de dos objectes que alguns atribueixen a Víctor Masriera, concretament un dibuix fet al voltant de l'any 1900 –corroborada la possibilitat d'autoria, segons diuen, en conversa amb Pilar Vélez.⁶¹

Modest de Casademunt, una vegada acabat el seu treball a la Fundició Masriera i Campins, el 1907 es dedicà a la il·lustració, als exlibris, i en fou un dels seus millors cultivadors. Més tard es dedicà a la ceràmica artística. Quan Víctor va arribar a Sabadell, va anar a casa de Casademunt per demanar-li si el deixaria allotjar a casa seva una temporada, fins que es normalitzés la situació, dient que marxava de Barcelona per por dels bombardeigs, a part de la feina que li havia sortit a Sabadell.

Per l'amistat que tenien, Casademunt deixà a Víctor una habitació de casa seva, situada aleshores al carrer Bèlgica, 22 d'aquesta ciutat –avui, carrer

---

60 *DOG* (4.02.1937).

61 Pilar VÉLEZ, *Joies Masriera. 200 anys d'història*, Barcelona: Àmbit, 1999; Pilar VÉLEZ, *De les arts decoratives a les arts industrials* a *Art de Catalunya*, Barcelona: L'Isard, 2000.

62 [Entrevista] Esteve PRAT, “Conversa mantinguda amb Francesc i Josep M. de Casademunt i Mir”, 19 de juliol de 2006, i *Modest de Casademunt*, Sabadell: Museu d'Art de Sabadell, 2001.

63 Ajuntament de Castellar del Vallès (dit aleshores “Consell Municipal”), *Llibre d'Actes Municipals, 30 de juliol de 1937*. Llibre 21.

Fotografia 4. Els professors de l'Institut-Escola M. B. Cossío de Sabadell, 1937. Víctor Masriera és el tercer per l'esquerra. Autor desconegut. (ANC. Fons Víctor Masriera. Inv. 170. 3.10-2. 28-4.17).

del Jardí, 22–, on actualment viu el seu fill petit, Francesc. Aquest, juntament amb el seu germà gran, Josep M. de Casademunt Mir (Sabadell, 1923), que és qui recordava més l'estada de Víctor a casa, comentava que Víctor feia molta vida a l'habitació, com si no volés molestar, fins i tot a vegades hi menjava en ser vegetarià i menjar diferent de la seva família. La seva mare i esposa de l'amic Modest més d'una vegada li havia cuinat la poca verdura que es podia aconseguir, verdolagues. Rebién aproximadament cada mes uns paquets que li enviava el seu germà, Frederic Masriera Vila des de París, que contenien menjar i vitamines, ja que els primers vegetarians havien de compensar la seva dieta amb suplementes que aquí en aquell temps no es trobaven.⁶²

A partir del juliol de 1937 es traslladà a Castellar del Vallès, segurament per la por que tenia als bombardeigs que es produïen a les ciutats mitjanes i grans, mentre continuava treballant a Sabadell.

La també breu estada a Castellar del Vallès ve a confirmar el seu breu pas per Sabadell. En l'arribada a Castellar del Vallès, s'esmenta la seva procedència: "...de l'eminent professor i catedràtic de l'Escola de Sabadell..."⁶³.

Mentre impartia docència a l'Institut-Escola M. B. Cossío de Sabadell, també ho féu a Castellar amb classes nocturnes. Una font oral, el relat d'una antiga alumne seva de Castellar, Montserrat Casajoana (Castellar del Vallès, 1920), recordava que molts dies l'havien d'esperar que arribés de Sabadell des d'on venia esbufegat en bicicleta.

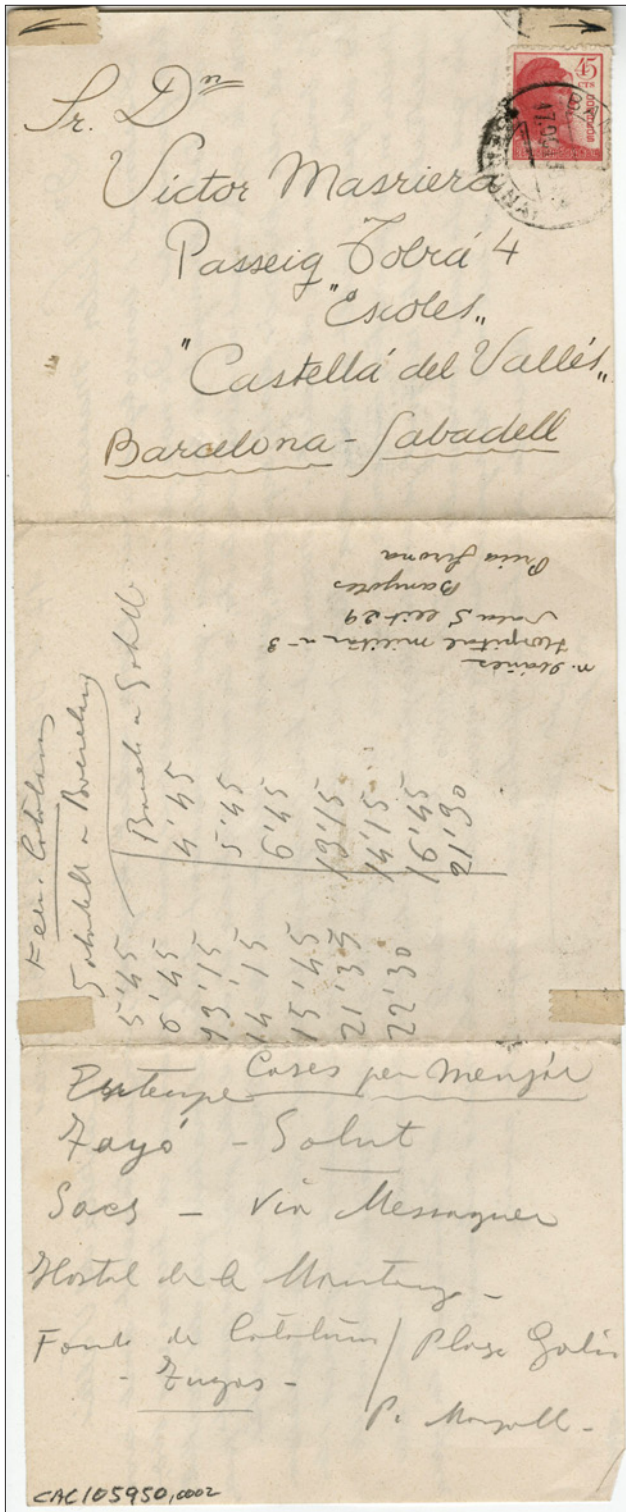

Figura 5. Sobre d'una carta de 17 d'octubre de 1938 enviada a Víctor Masriera a Castellar del Vallès. Hi va apuntar els horaris dels Ferrocarrils Catalans, així com "Cases per menjar" a Sabadell. (ANC. Fons Víctor Masriera. Inv. 170. CAC 105950).

Malgrat la crítica situació, Víctor començà l'any 1938 continuant fent conferències sobre l'ensenyament del dibuix. El 5 de gener de 1938 en pronuncià una a l'Ateneu Barcelonès titulada "La pedagogia y la formació del professor de dibujo". I el 16 de gener del mateix any 1938, també al mateix Ateneu, en pronuncià una altra: "Pedagogia en las artes gráficas".

Víctor Masriera, juntament amb el seu fill i la seva jove, encara tenien lloc a la plaça, 42 del Refugi 140 Gaudí-Indústria de Barcelona, ja que en aquella època Víctor Masriera encara tenia una cèdula personal de la Generalitat de Catalunya, Ajuntament de Barcelona, de l'any 1937, segellada el 8 de febrer de 1938, on constava el domicili a Barcelona, a l'avinguda de Gaudí. Tenia 61 anys.

En un sobre d'una carta rebuda a Castellar del Vallès el 17 d'octubre de 1938 hi ha unes anotacions a llapis que diuen –fent referència a Sabadell– "Cases per Menjar": Euterpe, Fayó-Salut, Saez-Via Massaguer, Hostal de la Muntanya, Fonda de Catalunya... També hi ha apuntat l'horari del Ferrocarrils de la Generalitat, els *Catalans* entre Sabadell i Barcelona i a la inversa.

El 23 de febrer de 1938 l'Ajuntament de Barcelona, Districte 9, donà de baixa el carnet núm. 248374 de l'Oficina de Racionament, pertanyent a Víctor Masriera, de 62 anys, i també el seu fill i la seva jove, de 26, els quals passaren a Castellar del Vallès.

El 10 de juny de 1938, Víctor va rebre una carta de Juan Navarrete Ruiz, cap de la Sección Administrativa de Primera Enseñanza de la província de Barcelona, per la qual li comunicà i certificà que havia quedat suprimit en el pressupost de despeses del Ministerio de Instrucción Pública i Sanidad la plaça de Director del Curso Permanente de Dibujo, dotada amb 7.500 pessetes i dret a percebre els corresponents quinquennis. L'esmentat Ministerio havia disposat, per ordre del 4 de maig últim, declarar excedent forçós a D. Víctor Masriera Vila, que desenvolupava l'esmentada plaça. Així doncs, acabava de manera definitiva el "seu" Curso Permanente de Dibujo, que havia engegat el 1912.

Víctor Masriera continuà rebent auxili del seu germà Frederic des de París. Del dia 11 de setembre de 1938 hi ha un rebut de correus segons el qual Víctor Masriera havia rebut un paquet des de França.

Eren els paquets que es rebien a casa de Modest de Casademunt a Sabadell.

Forçat per la situació econòmica, es va veure obligat a liquidar tots els comptes bancaris que tenia. Així, del 18 de juny de 1938 hi ha un document del Crèdit Lyonnais que indica que Víctor Masriera va liquidar tot el que tenia a l'entitat, compte que ja s'havia anat eixugant en altres dues ocasions, el 31 de desembre de 1936 i el 30 de juny de 1937. En aquella ocasió ho féu de manera definitiva, de segur que no comptant ja amb més diners.⁶⁴

El 17 de novembre de 1938, una carta de l'alcalde de Castellar del Vallès declarà que Víctor Masriera, de 63 anys, professor de dibuix a l'Institut Escola Cossío de Sabadell, domiciliat ara a la masia de can Padró del terme municipal de Sentmenat, tocant al de Castellar, era alta a Castellar a l'efecte del racionament familiar, juntament amb el seu fill Ramon de 35 anys i la seva esposa, Rosa, de 27 anys.

Tota aquella penúria econòmica, falta de feina, etc., portaren Víctor a emmalaltir, ja el 28 de maig; s'hauria de fer una analítica. La malaltia progressà. Així trobem el 7 de desembre de 1938 una recepta de visita mèdica de Víctor Masriera expedida pel Dr. F. Mena de la Torre (metge cirurgià) de Sabadell, al carrer de Francesc Macià, 89, i novament una altra visita, el 16 de desembre, del mateix al Dr. F. Mena, de Sabadell, el qual demanà en aquesta ocasió una analítica al Laboratori Benessat, a la plaça Major, 5, de Sabadell. El 17 de desembre efectuà una nova visita al Dr. F. Mena, de Sabadell, el qual, en vistes de l'analítica practicada, diagnosticà. La recepta atorgada a Víctor Masriera, amb adreça al carrer de Bèlgica, 22 (avui del Jardí), casa de Modest de Casademunt, diu:

*"Necesita adquirir legumbres, patatas, coles, judías verdes, etc., por seguir régimen vegetariano, por anemia."*⁶⁵

64 ANC. Fons Víctor Masriera –famílies Masriera-Ferrer– (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Inventari 107. Núm. Reg. Entr. 143. Núm. caixa 3/14.

65 Víctor Masriera seguia un regim alimentari vegetarià des de feia molts anys. Dels seus viatges a l'estranger es troben targes de diferents restaurants vegetarians. El seu fill i la jove, també. Entre la seva documentació, es troben dues revistes sobre aquest tipus de dieta: *Acción naturista*, núm. 45 (setembre de 1922) i *Bulletin de la Société Végétarienne de Belgique*, núm. 4 (1925).

66 Registre Civil de Sentmenat. *Acta de defunció*, tom 22, p. 6. Secció 3a.

Víctor Masriera i Vila no es va refer. Moria el 26 de desembre de 1938 a l'esmentada masia de can Padró⁶⁶ al terme municipal de Sentmenat. L'acta de defunció diu:

"En la Villa de Sentmenat, provincia de Barcelona, a las diez y ocho horas del dia veintiseis de diciembre de mil novecientos treinta y ocho, ante el Juez Municipal y el Secretario se procede a inscribir la defunción de D. Víctor Masriera Vila, de edad sesenta y tres años, natural de Barcelona, provincia de Barcelona, hijo de D. Federico Masriera (difunto) y de Doña Antonia Vila (difunta), domiciliado en Casa de Campo Mas Padró, de profesión dibujante y de estado viduo (hay un hijo llamado Ramon, y de Doña Ramona Vidiella). Falleció en su domicilio el dia 26 de diciembre, a las 8 horas, a consecuencia de una asistolia segun resulta de certificado facultativo y reconocimiento practicado, y su cadáver habrá de recibir sepultura en el cementerio de Castellar del Vallès (...)".

169

Víctor Masriera i Vila va ser enterrat el 27 de desembre de 1938 al Cementiri municipal de Castellar del Vallès, al nínxol n. 357, Sèrie A, Classe 3, Pis 3, on no consta ni el seu nom.

El 30 de desembre de 1938, encara arribà una carta del seu germà Frederic des de París, en què li deia que esperava que "tingués millor les cames". Li havia enviat el paquet n. 9, i després dos més. L'adreça on enviava els paquets continuava sent al carrer de Bèlgica, 22 de Sabadell, a casa de Modest de Casademunt.

L'Institut-Escola M. B. Cossío, de Sabadell, que durant el curt temps d'existència va editar 4 butlletins confeccionats pels alumnes, titulats *Ressò*, en l'últim d'aquests números, que aparegué a la llum el gener de 1939, destaca una nota referent a Víctor Masriera, la qual deia: "Desitgem el ràpid restabliment del nostre professor de Dibuix Víctor Masriera. A conseqüència de la seva malaltia ha quedat suspesa la conferència que havia de donar sobre el Greco".

Víctor deuria ensenyar a l'Institut-Escola de Sabadell, a més de dibuix, també arts gràfiques, ja que a la confecció de l'últim número de la revista *Ressò*, núm. 4 es menciona que la van fer els alumnes a la classe de "treballs manuals" amb la tècnica d'impressió. Segurament la revista degué confeccionar-se abans del període de vacances escolars de Nadal, ja que quan aparegué el número, pel gener de 1939, Víctor Masriera era ja mort.

El 8 de gener de 1939, es va rebre una nova carta del seu germà Frederic des de París al carrer de Bèlgica, 22 de Sabadell, a casa de Modest de Casademunt, en què li preguntava com estava de salut; volia que es restablís i creia que li convenia repòs. Li deia també que el paquet n. 8 ja li havia enviat, igual que el n. 9 i el n. 10 i l'11 i 12. Evidentment no devia saber que el seu germà Víctor era mort.

Aquest és el final d'una meritòria vida dedicada a l'art, a la pedagogia, didàctica i metodologia del dibuix, i el poc llegat que va poder deixar en el breu i convuls pas per Sabadell.

No obstant això, sí que hi va haver qui va poder aprofitar el seu breu magisteri. Un dels alumnes que reeixí en aquesta faceta de l'art i del dibuix, i que el recordava amb gran estima, fou el farmacèutic, dibuixant i pintor sabadellenc Agustí Masvidal Salavert (Sabadell, 1920-2000) –Premi de Dibuix de la VII Bienal de Sabadell amb obra al Museu d'Història de la ciutat–, que en el seu llibre *Les plantes medicinals*, editat per la Fundació Caixa d'Estalvis de Sabadell, 2003, a la introducció, referint-se a les ensenyances rebudes, deia que va tenir de mestre de dibuix Víctor Masriera:

“(…) fill de farmacèutic, va demostrar grans dots per les arts i es va formar en el dibuix i la pintura sota la influència de Vila Cinca, Narcís Giró i Víctor Masriera. Després de la guerra continuà els estudis de farmàcia per continuar la tradició familiar.” ●

Bibliografia*

Víctor BALAGUER CIRERA. *Las calles de Barcelona (1865)*. Madrid, 1888, vol. 2.

Juan BORDES, Juan José GÓMEZ MOLINA, Lino CABEZAS. *El manual de dibujo. Estrategias de su enseñanza en el siglo xx*. Madrid: Cátedra, 2001.

Erika BORNAY. *Història universal de l'art –segle XIX–* (dir. Josep Milicua). Barcelona: Planeta, 1988, vol. 8.

Ester COLLADOS CARDONA. “Anàlisi dels mètodes de dibuix a l'ensenyament obligatori a través dels llibres de text (1915-1990)”. Treball inèdit, Universitat de Barcelona. Facultat de Belles Arts, 2005.

Montserrat ESTEFANELL COMES. *Escola Industrial, 90 Anys d'Història*. Sabadell: Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell, 1994.

Francesc FONTBONA (dir.). *El Llibre d'or de l'art català*. Barcelona: Primera Plana, 1997.

Francesc FONTBONA. *Història de l'art català*. Barcelona: Edicions 62, 1983, vol. 6.

Francesc FONTBONA, Francesc MIRALLES. *Història de l'art català*. Barcelona: Edicions 62, 1985, vol. 7.

P. FRANCASTEL. *Pintura y sociedad*. Madrid: Cátedra, 1984.

A. GÓMEZ, F. CALVO, S. MARCHAN. *Escritos de arte de vanguardia, 1900-1945*. Madrid: Istmo, 1999.

Juan José GÓMEZ MOLINA (coord.). *Las lecciones del dibujo*. Madrid: Cátedra, 1995.

Juan José GÓMEZ MOLINA, Lino CABEZAS, Juan BORDES. *El manual de dibujo. Estrategias de su enseñanza en el siglo xx*. Madrid: Cátedra, 2001.

Antonio LÓPEZ GAY. *Els moviments migratoris en la dinàmica demogràfica de la ciutat de Barcelona*,

1834-2003. [Memòria de recerca de doctorat]. UAB, Departament de Geografia, 2004.

Rosend LOZANO MOYA. *La irrupció de les avantguardes a Sabadell, 1939-1959*. [Tesi no publicada dirigida per la Dra. Lourdes Cirlot]. Universitat de Barcelona. Departament d'Història de l'Art de la Facultat de Geografia i Història, 2002.

Modest Casademunt. Sabadell: Museu d'Art de Sabadell, 2001.

Agustí MASVIDAL SALAVERT. *Les plantes medicinals*. Sabadell: Caixa d'Estalvis de Sabadell, 2003.

Francesc MIRALLES. *Història de l'art català*. Barcelona: Edicions 62, 1983, vol. 8.

Francesc POMÉS MARTORELL. *Cent anys d'escola : Escola Industrial i d'Arts i Oficis de Sabadell 1902-2002*, Sabadell: Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell, 2003.

Esteve PRAT PAZ. *L'art castellarenc. Arts plàstiques i visuals*. Castellar del Vallès: Arxiu d'Història de Castellar: Fundació Caixa Sabadell: Ajuntament de Castellar del Vallès, 1992.

Manuel PUELLES BENÍTEZ. *Educación e ideología en la España contemporánea (1767-1975)*. Barcelona: Labor, 1980.

Manuel RUIZ ORTEGA. *La escuela gratuita de diseño de Barcelona 1775-1808*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1999.

M. Teresa SERRACLARA PLA. "Los Masriera, una saga de artistas". Tesi no publicada. Dirigida pel Dr. José Fernández Arenas. Universitat de Barcelona. Facultat de Geografia e Història, 1995.

M. Teresa SERRACLARA PLA *et al.* *Los Masriera*. [s.l.]: Caja Duero, 1999.

Josep TERMES. *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1987, vol. 6.

Pilar VÉLEZ. *Joiés Masriera 200 Anys d'història*. Barcelona: Àmbit, 1999.

Pilar VÉLEZ. *De les Arts decoratives a les arts industrials (art de Catalunya)*. Barcelona: L'Isard, 2000.

Josep M. SOLÉ I SABATÉ, Joan VILLAROYA. *Els anys de la Segona República (1936-1939)*. "Catalunya durant la guerra Civil dia a dia" 1. Barcelona: Edicions 62: *La Vanguardia*, 2006.

*Aquesta bibliografia és un breu resum extret de la bibliografia de la tesi doctoral, no publicada, d'Esteve Prat Paz, amb la qualificació d'excel·lent *cum laude*, titulada "Víctor Masriera Vila (1875-1938). Pedagog de l'art, mestre en la didàctica del dibuix (anàlisi de la seva metodologia)". Universitat de Barcelona. Departament de Dibuix de la Facultat de Belles Arts, 2009. ●